

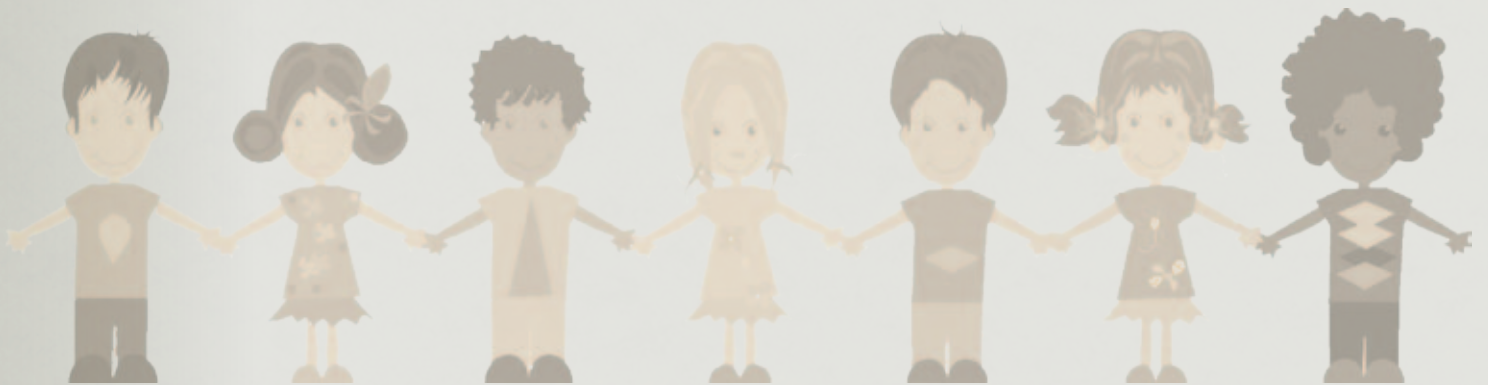
מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
שירות פסיכולוגי ייעוצי
אגף פסיכולוגיה

שירות פסיכולוגי חינוכי

בגני-הילדים

תפיסה תיאורטית

וקווים מנחים לעבודה

טבת תשע"ג

ינואר 2013

תודות

תודה מיוחדת **לחיה פרידמן**, הפסיכולוגית הראשית של משרד החינוך **ולדני ז'ורנו**, סגנית הפסיכולוגית הראשית, שקראו, הגיבו וסייעו רבות לעצב מסמך זה.

תודה לחברי **פורום הגיל הרך בשפ"י**, שקראו את טיוטות המסמך, וסייעו לקבץ את הידע בנושא העבודה בגני-הילדים, שהיה בבחינת 'תורה שבעל פה' והפך למשנה סדורה ולקביעת עקרונות עבודה רצויים.

לנהלת שפ"י ולפסיכולוגים המחוזיים והבכירים, שסייעו בהערותיהם ובתגובותיהם למסמך.

לאורה גולדהירש – פסיכולוגית התפתחותית, **ולמוניקה וינוקור** – מרפאה בעיסוק באגף לחינוך קדם-יסודי, על הוספת זוויות הראייה הייחודיות.

צוות הכתיבה (לפי סדר א"ב)

אילן וירצברגר – מרכז הצוות – פסיכולוג מחוזי מחוז דרום

מיכל אנגרט – ריכוז עריכה – יו"ר פורום הגיל הרך בשפ"י, מנהלת שפ"ח בני שמעון.

אילנה אלחלל – מנהלת שפ"ח פרדסיה, ורכזת התמחות התפתחותית שפ"ח הרצליה

ד"ר תמר ארז – מנהלת מכון שניאורסון בשפ"ח תל-אביב ויו"ר פורום הגיל הרך בעבר

ד"ר שרונה מי-טל – פסיכולוגית בכירה במחוז צפון ומנהלת שפ"ח מגידו

ציפי שוורץ – מנהלת מדור גנים בשפ"ח תל-אביב יפו ויו"ר פורום הגיל הרך בעבר.

עיצוב גרפי: אברהם כהן דפוס פרינטיב
הוצאה לאור: גף הפרסומים, משרד החינוך

תוכן העניינים

4.....	פתח דבר
6.....	הקדמה
7.....	פרק א' גישה אקולוגית מערכתית לעבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים
10	פרק ב' עקרונות העבודה של הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים
18	פרק ג' היבטים ניהוליים וארגוניים בעבודת השפ"ח בגני-הילדים
20	פרק ד' גישות וכלים לאיתור ולהערכת ילדי גן
26	פרק ה' עבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים על-פי תכנית שנתית
29	פרק ו' היבטים אתיים בעבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים
31	נספחים
32	נספח א' איגרת להורים (דוגמה)
33	נספח ב' - 1 מיפוי גן חובה תשע".....
35	נספח ב' - 2 מיפוי גן טרום-חובה תשע".....
37	נספח ג' ויתור סודיות-אישור מסירת מידע
38	נספח ד' שאלון / ריאיון הורים
44	נספח ה' סיכום נתונים על אודות ילד גן-חובה
46	נספח ו' - 1 תיק גן
47	נספח ו' - 2 סיכום עבודה שנתית בגן-בשנת הלימודים תשע".....
49	נספח ו' - 3 דף פעילות חודשי
50	פרק ז' קישורים המופיעים במסמך וקישורים מומלצים נוספים על-פי סדר א"ב
54	פרק ח' מראי מקום
57	פרק ט' ביבליוגרפיה מומלצת נוספת

פתח דבר

האפיונים הייחודים לגיל הרך, הכוללים שינויים מהירים בתפקוד ובגמישות המוח, יוצרים 'חלון הזדמנויות' לעבודת מניעה, ליצירה של סביבה מיטבית להתפתחותם של ילדים, לליווי ההתפתחות ולהתערבויות מוקדמות שיכולות למנוע בעיות בהמשך.

מסמך זה מציב מתכונת לעבודה מיטבית של השירותים הפסיכולוגיים בגני-חובה, ומציג את החשיבות הרבה שבעבודה שיטתית ורציפה של השירות הפסיכולוגי-חינוכי בהם. שירות זה מאפשר היכרות מעמיקה וליווי ההתפתחות של כלל הילדים לאורך זמן, ייעוץ לגננת ולהורים בעבודתם עם הילדים, איתור מוקדם של ילדים הזקוקים להתערבות נוספת ובניית תכניות התערבות טיפוליות מוקדמות תוך מעקב.

המודל שמציע המסמך לעבודת השירותים הפסיכולוגיים בגני-חובה מותאם לתכנית עבודה שנתית. הוא נשען על תפיסה תיאורטית, ומבוסס על תובנות מתוך הפרקטיקה, שהובילו לכתיבת עקרונות ולקווים מנחים בארבעה תחומים: עבודת הפסיכולוגים החינוכיים עם הגננת וצוות הגן, ליווי התפתחותי לילדי הגן, עבודה עם ההורים ועבודה עם שותפי תפקיד.

המסמך סוקר שורה של כלים בעבודת הפסיכולוגים: כלים לאיתור ולהערכה של ילדי גן; כלים להערכת הפרט או קבוצות קטנות של ילדים על-פי קריטריונים; כלים להערכת התנהגות והסתגלות באמצעות שאלונים ו/או תצפיות, כלים לבחינת בשלות ומוכנות לכיתה א' ועוד.

אני מבקשת להודות לכל מי שלקח חלק בכתיבת מסמך זה: לאילן וירצברגר, לאילנה אלחלל, למיכל אנגלרט, לציפי שוורץ, לד"ר שרונה מי-טל ולד"ר תמר ארז. תודה מיוחדת לדני ז'ורנו על העבודה המקצועית בריכוז העבודה בגיל הרך.

חנה שדמי

מנהלת אגף א שפ"י

פסיכולוגים מחוזיים,
מנהלי שירותים פסיכולוגיים חינוכיים,
פסיכולוגים חינוכיים,

אנו שמחות להגיש לעיונכם את החוברת 'שירות פסיכולוגי חינוכי בגני-ילדים - תפיסה תיאורטית וקווים מנחים לעבודה', שהיא הצעה למודל לעבודה בגני-ילדים. בחוברת זו אנו מציעות תפיסות תיאורטיות ויישומיות, שהן תשתית לעבודת השירותים הפסיכולוגיים החינוכיים עם הגיל הרך, והיבטים אחדים מודגשים בה:

- עבודה פסיכולוגית מיטבית בגני-ילדים ראוי שתכלול היבטים של מניעה ברמותיה השונות.
 - הגישה האקולוגית-מערכתית, כתפיסה הרואה את הילד במערכת, המושפע והמשפיע על הסביבה שבה הוא מתפתח.
 - תפקיד השירות הפסיכולוגי על היבטיו השונים והליווי ההתפתחותי.
 - עבודה עם כל שותפי התפקיד שאיתם אנו פועלים.
 - היבטים ניהוליים, כולל הצעה לתכנית עבודה שנתית.
 - איתור והערכה בגיל הרך (השונים משאר הגילאים ובבד בבד דומים להם).
- תודתנו נתונה לצוות הכותבים ובראשו לאילן וירצברגר, פסיכולוג מחוזי דרום, ולמיכל אנגלרט, יו"ר פורום הגיל הרך, על ההשקעה הרבה בכתיבה מאומצת של מסמך שיהיה לעזר בעבודתו של כל פסיכולוג חינוכי בגן-ילדים. כמו כן, אנו מודות לקוראים ולמעירים: מטה שפ"י, פורום הגיל הרך של אגף פסיכולוגיה, נציגי האגף הקדם-יסודי במשרד החינוך ומנהלי שפ"חים נבחרים.

בברכה,

חווה פרידמן
מנהלת אגף פסיכולוגיה

דני ז'ורנו
סגנית מנהלת אגף פסיכולוגיה

"ייעודו של השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (שפ") בישראל הוא לקדם את רווחתם ובריאותם הנפשית של כלל התלמידים במערכת החינוך. השירות הפסיכולוגי-חינוכי מיועד לתלמידים, להורים, לצוותי החינוך בגני-הילדים ובבתי-הספר ולגורמים הקהילתיים" (חוזר מנכ"ל קישור למתווה לעבודת השירות הפסיכולוגי-חינוכי 2010).¹

עבודת השירות הפסיכולוגי-חינוכי בגן-הילדים מבוססת על מדיניות האגף לפסיכולוגיה בשפ", ונועדה לקדם תהליכי התפתחות ולמנוע או לצמצם סיכון.

המסמך המובא להלן מציג עקרונות של עבודה מקצועית מיטבית (Best practice) בגני-הילדים. עקרונות אלו מבוססים על ה'גישה האקולוגית' – מערכתית' ועל תפיסת 'הליווי ההתפתחותי'. היבטים אלו מדגישים את החשיבה ואת הפעילות המשותפת של פסיכולוג הגן,² עם כל בעלי התפקיד המעורבים בקידום התפתחותם של ילדים צעירים – הורים, צוותי חינוך וגורמי תמיכה וטיפול.

שירות פסיכולוגי המבוסס על עקרונות אלו יסייע בהיכרות מעמיקה ומתמשכת עם הילד, עם הוריו, ועם מערכת הגן והקהילה. מהיכרות זו ניתן יהיה ללמוד על הפעולות הנדרשות לקידום, להעשרה ולטיפול לכלל הילדים, ובפרט אלה הנמצאים בסיכון התפתחותי בתחומים קוגניטיביים, מוטוריים, רגשיים וחברתיים, במשך שנת הלימודים.

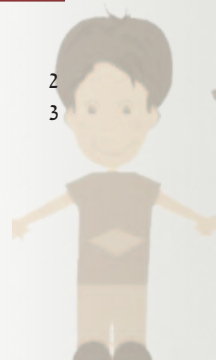
ברחבי הארץ פרוסים למעלה ממאתיים וחמישים שירותים פסיכולוגים-חינוכיים (שפ"חים), הפועלים בקהילות בעלות מאפיינים ייחודיים. השירות הפסיכולוגי-חינוכי שואף לספק שירות לאוכלוסיית גילאי 3 – 18 שנים. בשלב זה ניתן שירות במרבית הרשויות לגילאי 5 – 15 שנים, ובחינוך המיוחד לגילאי 3 – 21 שנים.³ חשיבות יתרה נודעת להקצאה של שירותים פסיכולוגיים לגיל הרך, לנוכח משקלה הרב של המניעה הטמונה בהתערבות בגיל המוקדם.

העקרונות המוצעים הם הבסיס להתוויית תכנית העבודה בגני-הילדים, תוך התאמתה למאפיינים הייחודיים ליישוב ולמשאבים העומדים בידי הרשות המקומית.

עבודת הפסיכולוג במסגרת השירות הפסיכולוגי החינוכי על-פי עקרונות אלו תסייע במתן שירות מקצועי ואפקטיבי לפרט ולמערכת, ותיצור תשתית לתהליכי מניעה והתערבות.

1 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/3/3-7/HoraotKeva/K-2010-8a-3-7-61.htm>>

2 פסיכולוג הגן - פסיכולוג העובד בשירות הפסיכולוגי-חינוכי (שפ"ח) ברשות המקומית.
3 תקני הפסיכולוגים ברשויות המקומיות מתוקצבים על-ידי משרד החינוך עם השלמת תקצוב על-ידי הרשויות המקומיות. העבודה מונחית ומפוקחת מקצועית על-ידי אגף פסיכולוגיה בשפ".

פרק א' גישה אקולוגית מערכתית לעבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים

מרבית הילדים בישראל בגילאי הגן (3 – 6 שנים) מבקרים במערכת החינוך הציבורית. עובדה זו מאפשרת איתור ובניית תכניות התערבות טיפוליות שיטתיות ומשמעותיות לאורך זמן – על פני שנה עד שלוש שנים (Lichtenstein & Ireton, 1984). פסיכולוג הגן יוצא אל 'השטח', ומבקר באופן שוטף בגן במשך השנה. ביקורים אלה מאפשרים להכיר וללוות את התפתחות כלל הילדים לאורך זמן, להתבונן בהם בסביבתם הטבעית, ולעבוד בשיתוף ובאופן רציף עם ההורים, עם הגננת ועם צוות הגן. בנוסף, מתאפשרת היכרות עם הקהילה ועם המדיניות החינוכית, שלהם השפעה ישירה ועקיפה על הילד. הגישה האקולוגית של ברונפנברנר (Bronfenbrenner, 1979) מסייעת להסתכלות כזאת. היא מכוונת את הראייה והחשיבה ליצירת מערכת מורכבת של קשרי גומלין, המשפיעים על התפתחותו של הילד. על-פי גישה זו, הילד איננו יחידה מבודדת אלא חלק ממערכת משפחתית, חינוכית וקהילתית, כאשר בין מרכיביה שוררים יחסי גומלין והשפעות הדדיות. קשרים אלו כוללים אינטראקציה בין כמה גורמים הרלוונטיים להתפתחות: גורמים ביולוגיים-אישיים, המשפחה, הגן, והקהילה (Shonkoff & Phillips, 2000). הסביבה משפיעה ומושפעת מהתפתחות האישית, כך שנוצר אפקט של אדוות במעגלים ההולכים ומתרחבים. יחסי הגומלין בין הגורמים השונים מרכיבים את אקלים הגן. אקלים הגן הוא ראי להשקפת העולם של הארגון, ומכיל תהליכים הקובעים את טיב החינוך והלמידה. גן-ילדים, שבו שורר אקלים חינוכי מיטבי, הוא מוסד חינוכי המאפשר לתלמידיו למצות את הפוטנציאל שלהם, מקדם יכולת עמידה במצבי לחץ, מגביר יצירתיות, מקנה ערכים של סובלנות לשונה, מכשיר לשיתוף פעולה, לתקשורת בין-אישית וליכולת ללמוד ולהתפתח באופן מיטבי (ארהרד, 2001) (ראו גם חוזר מנכ"ל 'קידום אקלים בטוח להתמודדות עם אלימות במוסדות חינוך', פרק ג' 9/2009).⁴

לאור הגישה האקולוגית-מערכתית ותפיסת הליווי ההתפתחותי, ניתן לכוון את ההתערבות הפסיכולוגית בגן למוקדים משמעותיים, ולתכנן על-פיה את הפעולות הנדרשות מהסביבה לקידום ולהעשרה של כלל הילדים, ובפרט עבור אלו הנמצאים בסיכון התפתחותי, תוך התייחסות להבדלים אינדיבידואליים. מחקרים מראים, כי לאיכות הסביבה החינוכית ולגירויים הקוגניטיביים השפעות ארוכות טווח מבחינת ההתפתחות הקוגניטיבית, השפתית וההתנהגות המסתגלת של ילדים (Campbell & Ramey, 1995; Love et al., 2005).

מי-טל ושר מציעות שילוב של הגישה האקולוגית עם המודל הרב-ממדי של א' לאזרוס לעבודת הפסיכולוג החינוכי בגן. מודל זה מכונה 'ס-ק-י-ר-ת התפתחות'. המודל מכוון להסתכלות על גורמי הסביבה, הקוגניציה של הילד (עמדות, תפיסות וכישורים), היחסים הבין-אישיים, ביטויי הרגשות, התגובות ההתנהגותיות, וההתאמה **ההתפתחותית** לשלב שבו הוא נמצא (Maital & Scher, 2003).

בעבודת הפסיכולוג החינוכי בגני-הילדים, הנגזרת מהגישה האקולוגית-מערכתית, יש חשיבות להתייחסות בו-זמנית לתחומים אחדים עיקריים:

1. היבטים התפתחותיים אישיים ובין-אישיים של הילד.
2. מערכת היחסים הורים-גננת.
3. מדיניות חינוכית.

1. היבטים התפתחותיים אישיים ובין-אישיים של הילד

השנים הראשונות בחייו של הילד הן המכריעות בהתפתחותו. שכן, במרוצתן מעוצבות מערכות גופו ותפקודן, ומתגבשים דפוסי היחסים הבין-אישיים שלו ואישיותו. ההתפתחות נתפסת כתהליך פעיל ודינמי, שבמהלכו נע התינוק לעבר תפקוד מורכב יותר, כשהתהליכים הקוגניטיביים, התחושתיים מוטוריים והרגשיים-חברתיים מתארגנים מחדש בכל שלב של ההתפתחות. ההבשלה ממלאת תפקיד מרכזי בתהליך זה, במיוחד בתחילתו, אך תפקיד הסביבה מרכזי לא פחות, ומקבל משנה חשיבות במהלכו (Sroufe et al., 2005). באופן טבעי קיימת שונות רבה בקצב התפתחותם של ילדים צעירים. הבדלים אישיים מגוונים בין ילדים מקשים לעיתים על ההבחנה בין וריאציות התפתחותיות ועיכובים שהם בתחום הנורמה, לבין הפרעות התפתחותיות וליקויים בלתי הפיכים. כמו כן, בכל ילד מתפתחים לרוב התחומים השונים בקצב אחר (Hirsh-Pasek, Kochanoff, & Newcombe, 2005: קליין ובלון, 2008).

האפיונים הייחודיים של הגיל הרך, הכוללים שינויים מהירים בתפקוד וגמישות המוח, יוצרים 'חלון הזדמנויות' לעבודת מניעה. מחקרים מראים, כי בהיעדר חסך מוקדם קיצוני או פגיעה אורגנית חמורה, מסוגלת מרבית הילדים להתגבר על קשיים מוקדמים, וכי התערבויות מתאימות מוקדמות עשויות לשנות מהלך של התפתחות חריגה (Sroufe et al., 2005). על-פי רוב, בכדי להשיג אפקט טיפולי משמעותי, יש להעדיף התייחסות כוללת גם כאשר קיימת בעיה בתחום התפתחותי ספציפי (Greenspan, 1985). כשמתעוררים קשיים הסתגלותיים ותפקודיים אצל הילד, לסביבה המשפחתית והחינוכית יכולת השפעה רבה. גם אם מקור קשייו של הילד בגורמים ביולוגיים ואישיים, דפוס ההתמודדות שלו מושפע ממידת ההתאמה (Goodness of fit) בין הילד לבין אפשרויות ההכלה של סביבתו המשפחתית והחינוכית (Horowitz, 2000; Rutter & Rutter, 1992). ניכרת השפעה ארוכת טווח של אופי היחסים הבין-אישיים בין הגננת לבין הילד על הסתגלותו לגן ועל התנהגותו והישגיו בעתיד בעת לימודיו בבית-הספר. נמצא, כי קיים קשר בין יחסים תקינים בין הגננת לבין הילד בעת שהותו בגן-הילדים, לבין הצלחה והסתגלות יעילה במשך כל שנות בית-הספר היסודי (מכיתה א' עד ח'), הן מבחינה לימודית והן מבחינה התנהגותית (Hamre & Pianta, 2001).

ניתן לשנות את נתיב ההתפתחות בגיל הרך באמצעות התערבויות יעילות היוצרות איזון בין גורמי סיכון לבין גורמי הגנה, המגדילות את הסיכוי להתפתחות מיטבית (קליין ובלון, 2008).⁵ האתגר המשמעותי העומד בפני פסיכולוג הגן הוא להתייחס באופן רב-ממדי לגורמים ההתפתחותיים האישיים והבין-אישיים. עליו להתבסס על ידע תיאורטי ולהתעדכן בגישות ובמחקרים חדשים, לאור התפתחותו המתמדת של גוף הידע בתחום זה (Shonkoff & Meisels, 2000; McCartney & Rosenthal, 2000).

2. מערכת היחסים הורים-גננת

בגיל הרך ההורים הם הדמויות המשמעותיות ביותר בחיי הילד. שיתוף ותקשורת ביניהם לבין גננת וצוות הגן יסללו דרך לבניית התהליך החינוכי, שיקדם את הילד ויצור תנאים אופטימליים למימוש הפוטנציאל הגלום בו [ראו קישור 'עשייה חינוכית בגן-הילדים' (חוברת קדם-יסודי); ראו קישור 'כל הגן במה' (מפרסומי שפ"י)].⁶ הורים לילדי גן נדרשים למצוא איזון בין משימות ההורות ומתן מענה לצורכי ילדיהם, לבין דרישות תפקידם בתחומי החיים האחרים כמו זוגיות, עבודה, משפחה מורחבת וחברה. לצד זה נחלשו בשנים האחרונות גם מערכות התמיכה המשפחתיות והחברתיות. ריבוי הדרישות והלחצים שהורים עומדים בפניהם מזמן הסתמכות גדלה על המערכת החינוכית מגיל צעיר, ומדגיש את תפקידה החינוכי של הגננת (כהן, 2007).

5 <http://education.academy.ac.il/Admin/Data/Publications/Klein_Web_Final_160708.pdf>

6 <<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/548AB173-9E06-4E5F-9960-1830B082C391/113451/KavimManhim.pdf>>
<<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/pirusmim/catalog/Perek1.htm>>

הגננות, גם הן, עומדות בפני משימות רבות. עליהן להנחות תכנית פדגוגית לימודית המבוססת על הקריטריונים המצופים ממנה, בד בבד עם התייחסות לצורכיהם הרגשיים, ההתפתחותיים והחברתיים של הילדים. תפקידן מצוי עבודה בשיתוף עם הורים וקשב לצורכיהם. בעבודת הגננת עם ההורים ייתכנו, לעיתים, מצבים מעוררי מתח לנוכח מורכבות הדרישות. מצבים אלו עשויים אף להשפיע על יחסן אל הילדים (Long, Peters & Garduque, 1985; Honig, 1995; Leavitt, 1995).

מוקד ההתערבות המשמעותי של פסיכולוג הגן הוא מערכת היחסים בין הילד לבין המבוגרים המטפלים בו, הוריו והמחנכים שלו. עליו לשמש גורם תמיכה מקצועי לכל אחד מהשותפים, ההורים והגננת, לסייע בבניית ערוצי תקשורת וביצירת שיתוף פעולה. אתגר מיוחד העומד בפני פסיכולוג הגן הוא האיזון בין ההקשבה לצרכים של כל אחד מהשותפים למערכת הגומלין – ההורה, הילד והגננת.

3. מדיניות חינוכית

המדיניות החינוכית של משרד החינוך, הבאה לידי ביטוי בנהלים ובתקנות, משפיעה אף היא על מערכת הגן ועל השותפים בה. יש להכיר את מערכת הציפיות והערכים הנגזרים ממנה. זאת, מכיוון שהיא עשויה להשפיע על תפיסות בדבר גידול ילדים ועל יישומן לקידום הסתגלות מיטבית שלהם. למדיניות החינוכית, שעל-פיה פועלת הגננת, ניכרת השפעה על הדגשים בגן, על מערכת היחסים בינה לבין הילדים, כמו גם על עמדותיה המקצועיות והרגשיות (Zigler; Rogoff, 2003; Bishop-Josef, 2006; קליין ויבלון, 2008⁷).

חשוב, שפסיכולוג הגן יהיה מעודכן במדיניות החינוכית, עליו להכיר את חוזרי המנכ"ל והנהלים הקשורים לעבודה עם הילדים בגיל הרך. כמו כן, עליו להיות ער לאופן יישום המדיניות החינוכית על-ידי הגננת, ולעמדותיה המקצועיות, הרגשיות והאישיות.

סיכום

הסתכלות רב-ממדית לאורך זמן, הנגזרת מהגישה האקולוגית-מערכתית ומתפיסת הליווי ההתפתחותי, יאפשרו הן קידום והעשרה של כלל ילדי הגן, ובפרט אלו הנמצאים בסיכון התפתחותי, והן קידום העבודה המערכתית. בכל התערבות (פרטנית ו/או מערכתית) ישנה חשיבות למבט על כל מרכיבי המערכת, לבחינת השפעתם, ליצירת שיתוף פעולה ביניהם ולבניית תכנית פעולה המותאמת לאפיונים הייחודיים של כל מערכת ומערכת.

פרק ב' עקרונות העבודה של הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים

עקרונות העבודה מייצגים עבודה מיטבית בחמישה תחומי פעולה (Best practice):

1. הגנת וצוות הגן
2. ילדי הגן
3. ההורים
4. שותפי תפקיד ומערך תמיכה וסיוע
5. עבודה מערכתית ופרטנית במצבי לחץ, חירום ומשבר

להלן תפורט תפיסת העבודה המומלצת עם כל אחד מהגורמים המרכזיים ודרכי העבודה הנגזרות מכך. ההנחה היא, כי שוררים יחסי גומלין בין התחומים, ובחיי המעשה הם משתלבים זה בזה.

1. תחום ראשון : הגנת וצוות הגן

מערכת הגן היא מערכת מורכבת. הדמויות המרכזיות הפועלות בגן הן הגנת והסייעת. הגנת היא מנהלת הגן וצוותו, היא עובדת משרד החינוך ונמצאת בפיקוחו. הסייעת היא עובדת הרשות המקומית. בגנים הנמצאים בחטיבות הצעירות בבתי-הספר ישנה גם רכזת חטיבה צעירה (חט"צ). מלבדן פועלות בגן דמויות נוספות: גנת סבב (או משלימה), סייעת סבב (או משלימה), גנת שילוב ולעיתים גם גורמים טיפוליים נוספים, מתנדבים, מפעילי פרויקטים, תכניות וחוגים (עשייה חינוכית בגן-הילדים – קווים מנחים לצוות החינוכי).⁸ המבנה הארגוני של הגן מציב את הגנת במקום משמעותי ביותר, אך לעיתים הוא נושא תחושת בדידות בעבודתה.

עבודת פסיכולוג הגן מאופיינת ברצף לאורך השנה, נעה בין התחום הפרטני למערכת, וכוללת תהליכי מיפוי,

הערכה והתערבות. בתחילת שנת הלימודים ממפים הגנת ופסיכולוג הגן בתהליך משותף את אפיוני הגן ואת צורכי הצוות החינוכי, ובונים חוזה עבודה ראשוני. **חוזה העבודה עם הגנת** יאפשר דיאלוג שייסוב סביב הציפיות והצרכים, וייתייחס, בין השאר, למטרות העבודה, לתוכני העשייה, לדרכי התקשורת וללוחות הזמנים, תוך התייחסות לנקודות ההשקה והחיבור עם כל הגורמים המעורבים. חשוב למפות ולהכיר את מבנה הגן ומקומו (גן עצמאי, בתוך חט"צ, שייך לאשכול גנים), אוכלוסיית הגן, הסביבה שבה הוא נמצא, תרבות עבודת הגן, התכניות הפועלות בו, מערך בעלי התפקידים על מאפייניו, ואת יחסי הגומלין ביניהם. מיפוי זה מאפשר לקבל תמונה כוללת, המתייחסת למוקדי חוזק העשויים לשמש משאבים להתמודדות, לצד תחומים לעבודה ולקידום ברמה הפרטנית והמערכתית. במשך השנה יש לחזור למיפוי שנערך בתחילתה, על מנת לבחון את מידת ההתקדמות, את דרכי העבודה, תהליכי קבלת החלטות ועוד. מעקב זה הוא פתח לעבודה נכונה ומשמעותית יותר. על כן, מומלץ לערוך דיון מסוג כזה במהלך השנה ולא רק בסיומה. כדאי להזמין את הגנת לחשוב יחד על סוגיות ועל קשיים שמתעוררים, ולהיות פתוחים ומוכנים גם לביקורת או לקשיים שתציג הגנת. בסיום השנה חשוב לבחון אילו מטרות הושגו, ולהגדיר צרכים לשנת הלימודים הבאה, שאותם יש לבחון בתחילת השנה. **תהליכי היועצות (קונסולטציה) עם הגנת הם בסיס מרכזי בעבודת הפסיכולוג.** חשוב להיות קשובים לצורכי הגנת ברמה האישית והמקצועית, לסייע בתהליכים השוטפים, ולבחון עמה סוגיות מערכתיות. מומלץ לבחור בכל שנה **תחום רלוונטי להתערבות מערכתית.** התחום יכול להיגזר מהמיפוי הכולל של ילדי הגן שערכה הגנת, כצורך שמציגה הגנת, ו/או מתוך ראייה כוללת של הפסיכולוג את צורכי הגן והגנת. המפגש השוטף בין הפסיכולוג לגנת מאפשר דיון וחשיבה

8 <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/PreSchool/Mediniyut/MediniyutTashaa/kavimManhimAsiaHinucit.htm>

משותפת, תוך העשרת הגננת וצוות הגן בנושאים התפתחותיים ופסיכולוגיים (כגון: פחדים, גבולות וסמכות גננת, כישורים חברתיים, מוכנות עבור ילדי גן החובה ועוד). עבודה שיטתית באמצעות כלי איתור והערכה מובנים ומוסכמים, עשויה לאפשר לגננת הבנה והתמודדות טובה יותר עם כלל ילדי הגן, עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים וכן בעבודתה עם ההורים.

בנוסף, חשוב שהפסיכולוג החינוכי יהיה ער לסגנון העבודה של הגננת, לעבודת הצוות, לדפוסי התקשורת בין כל באי הגן, למידת המעורבות של ההורים במסגרת הגן ולטיב יחסי הגומלין בין ההורים לבין הגננת. **פסיכולוג הגן יכול לייעץ ולסייע בסוגיות אלו בעבודה השוטפת, בתוך מפגש אישי בגן או עם קבוצת גננות.**

אחד ההיבטים של העבודה המערכתית של פסיכולוג הגן עם הגננת הוא **ייעוץ פסיכולוגי לגננת בבניית תכניות לקידום האקלים המיטבי בגן ובהפעלתן**. חוזר מנכ"ל, המתייחס לקידום אקלים בטוח, מפרט שישה סטנדרטים לתרבות ולאקלים מיטבי בגן: מוגנות ובטיחות, תקשורת בין-אישית בקשר בין באי הגן, התפתחות רגשית וחברתית, אקלים למידה, מענה לילדים בעלי צרכים ייחודיים, יחסי גומלין בין צוות הגן לבין הורים ומכוונות לקהילה (ראו קישור חוזר מנכ"ל 'קידום אקלים בטוח להתמודדות עם אלימות במוסדות חינוך', ספטמבר 2009, פרק ג').⁹ ניתן לסייע לגננת בדרכים לפיתוח יכולות רגשיות וכישורים חברתיים בקרב הילדים כגון: פיתוח אמפתיה, הצטרפות לקבוצה ופתרון בעיות בין-אישיות. היבטים אלו הם מרכיבים חשובים בטיפול בבעיות התנהגות ובהתערבויות המכוונות למניעתן.

2. תחום שני: ילדי הגן

משימה חשובה בעבודת הפסיכולוג בגן היא ההשתתפות בפעולות הליווי ההתפתחותי של הילדים. ליווי שיטתי מאפשר מעקב אחר התפתחות הילדים, איתור נקודות חוזק וחולשה, עבודה על תהליכי מניעה, וגיוס הורים וגורמים נוספים העשויים לסייע. ליווי הגננת בתהליך המיפוי של כלל ילדי הגן ואיתור ילדים וקבוצות בעלי צרכים ייחודיים הוא הכרחי ומשמעותי לקידום רווחה נפשית, מניעה, וטיפול בילדים בגיל הרך. יש לציין, שתהליך המיפוי הכללי הוא ייחודי לעבודה בגנים (האגף לחינוך קדם-יסודי פיתח כלי תצפית – 'מבטים', המסייע לגננת להעמיק את היכרותה עם הילדים בסביבתם הטבעית, בפעילויות שונות בגן). במהלך המיפוי נשאלות שאלות על התפקוד ההתפתחותי בתחומים הקוגניטיביים, השפתיים, הרגשיים-חברתיים והחזותיים-מוטוריים. יחד עם הגננת מאותרים ילדים הזקוקים להתערבות ברמות שונות בגן ומחוצה לו. בתהליך זה ההורים הם שותפים משמעותיים ביותר. לאחר האיתור יש צורך בבניית תכנית התערבות מתאימה. יש לשים דגש בהדרכת הגננת לשונות בקצב ההתפתחות של הילדים, ולהתאמת דרכי העבודה וסביבת הגן לשלב ההתפתחותי של הילד. יש לסייע לגננת בתקשורת עם ההורים ובשיתוף ההורים בקשיי הילד בעקבות האיתור, ובניית תכניות חינוכיות-טיפוליות מתאימות עבורו, תוך חלוקת התפקידים בין הגורמים השונים במערכת. תפקיד פסיכולוג הגן, יחד עם השותפים השונים (גננת, הורים, גורמי טיפול אחרים) הוא לבחון את יעילות התערבות. במהלך השנה חשוב לעקוב אחר התקדמותם של הילדים ולבחון את תגובתם לתכניות ההתערבות, ובהתאם לכך לשקול את המשך הטיפול. אם לאחר בדיקת חלופות שונות מידת ההתקדמות היא מעטה, אם בכלל, יש צורך בהעמקת ההיכרות עם הילד באמצעות תהליך הערכה פסיכולוגית על-ידי פסיכולוג הגן או על-ידי גורם טיפולי אחר. לעיתים יש צורך להפנות את הילד לאבחון ו/או לטיפול במכונים להתפתחות הילד, במרכזי התמיכה היישוביים וכד'. חשוב לסייע להורים בתהליכי ההפניה לגורמי הערכה והטיפול. במקרים שבהם לומדים בגן-ילדים בעלי צרכים מיוחדים (עם או בלי סייעת), או ילדים המשולבים מגני חינוך מיוחד (לכמה שעות או ליום בשבוע), חשוב שפסיכולוג הגן ישתתף בישיבות הבין-מקצועיות, ויהיה שותף לתהליכי הערכה ולבניית תכניות הסיוע.

מטרה מרכזית בהתערבות טיפולית בגיל הרך היא לקדם את רווחתו של הילד ולהחזירו לתפקוד מסתגל. **להורים חלק מכריע בהתפתחותו הרגשית-חברתית-התנהגותית של הילד.** על כן יש לשאוף לערב את ההורים בטיפול (או לפחות אחד מהם) במפגשים משותפים עם הילד, או במפגשים נפרדים. על-פי שיקול דעתו של הפסיכולוג החינוכי, יידרש טיפול פסיכולוגי כאשר מתעוררים קשיים בהתפתחות ובתפקוד הרגשי-חברתי-התנהגותי, וכמו כן כאשר מתגלים קשיי הסתגלות וקשיים באינטראקציה עם בני הגיל ו/או עם המבוגרים המשמעותיים (ההורים, הגננת וצוות הגן). לעיתים הקושי מתפתח בשל נסיבות חיים (למשל: טראומות הגורמות לפחדים, לנסיגה; משבר גירושי הורים, תפקוד הורי לא מותאם); לעיתים מדובר במשברים נורמטיביים (כמו הולדת אח או מעבר דירה, שהילד מגיב אליהם באופן מוקצן); במקרים אחרים מקור הקושי הוא קונסטיטוציוני או ביולוגי.

על-פי תפיסת העבודה בגנים הנגזרת מהגישה האקולוגית-מערכתית, קשר רציף ועקבי ושיתוף פעולה בין הילד, ההורה, הגננת והפסיכולוג הוא בעל ערך טיפולי משמעותי ולעיתים אף קריטי לעילות הטיפול. על כן, בתאום עם ההורים, יש לשתף את הגננת בדברים עקרוניים, ולהנחותה כיצד יש לסייע לילד בגן.

בגן החובה, כחלק בלתי נפרד מתהליך הליווי ההתפתחותי של הילדים, נערך, בין השאר, מעקב אחר מוכנותם של הילדים לכיתה א'. לעיתים שאלת המוכנות לכיתה א' חושפת קשיים התפתחותיים ואחרים. כאשר יש צורך בבירור נוסף, נערכת הערכה פסיכולוגית. חשוב מאוד לערב את ההורים בשלב מוקדם ככל שניתן, ולבחון יחד איתם את השיקולים בעד ונגד ההישארות. דחיית הכניסה לבית-הספר היא אפשרות אחת ממכלול של מענים חינוכיים אפשריים. בנסיבות מסוימות ההישארות בגן היא המהלך ההולם, ובאחרות לא תגרום ההישארות לשינוי המצופה, ועלולה אף להיות בעלת השלכות ארוכות טווח. קבלת ההחלטה בדבר הישארותו של ילד בגן חובה שנה נוספת היא תהליך ולא אירוע חד-פעמי. המלצת הפסיכולוג צריכה לכלול שיקולים אקולוגיים-מערכתיים: עמדת המשפחה, מאפייני מערכת הגן, מאפייני המערכת הקולטת (ראה דוגמה לסיכום נתונים בנספח ה'). **חשוב להדגיש, כי סוגיית המוכנות לכיתה א' אינה עומדת בפני עצמה אלא היא חלק בלתי נפרד מהליווי ההתפתחותי של הילד** (ראו פרוט חוזר מנכ"ל 'דחיית המעבר לבית-הספר והישארות שנה נוספת בגן'; נייר עמדה של פורום הגיל הרך בשפ"י; ובעלון מקוון מספר 11 (2008) בנושא הגיל הרך, שבו מופיע מסמך נוסף בסוגיית ההישארות).¹⁰

לשירות הפסיכולוגי החינוכי תפקיד חשוב בפעולות לקידום תהליכי מעבר נורמטיביים. הכנת הילד והוריו למעבר עשויה להקטין את גורמי הלחץ ולסייע בתהליך המעבר ולהסתגלותו של הילד למערכת החדשה. בתהליך הגדילה וההתפתחות עוברים הילדים בין מסגרות שונות. מגן טרום-חובה לחובה, מגן חובה לכיתה א'. חוויית המעבר כרוכה בהסתגלות לשינוי. המעבר מציין התחלה חדשה אך גם פרידה. הילד נפרד מהגן שאותו הוא למד להכיר, והוא עתיד להתחיל את לימודיו במסגרת חדשה, בלתי מוכרת. בתקופה זו מציפים רגשות סותרים את כל המעורבים (הילד, הוריו והגננות). ישנן ציפיות שהילד ישתלב במסגרת החדשה, ילמד, יתפתח, יחוש תחושות של הצלחה, השתייכות ומימוש עצמי. יחד עם הציפיות מתעוררות שאלות ותהיות בנוגע להצלחת תהליך המעבר ולהגשמת הציפיות. חוסר הוודאות ותחושת אי-ביטחון עשויים ליצור מתח ולחץ ('הורה בדרך לבית-ספר' ציפורה שוורץ ובנימינה שילה).¹¹ **חשוב שפסיכולוג הגן ילווה את הגננת וההורים בהכנת הילדים למעבר.** מומלץ לערוך סדנה/ הרצאה להורים בנושא בהתאם למתווה

10 <<http://cms.education.gov.il/educationcms/applications/mankal/etsmedorim/3/3-10/horaotkeva/k-2010-8a-3-10-12.htm>>
<<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/ShlaveiChaim/GilRach/gilrach/HisharutGan1.htm>>
<<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/pirusmim/AlonMekuvan/Alon11.htm>>
11 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/UNITS/moe/KitaAlef/Maavarim/MaamarHoreBderech.htm>>

השירות הפסיכולוגי החינוכי, חוזר מנכ"ל תש"ע/8(א).¹² כמו כן, חשוב לסייע ליצירת שיתוף פעולה ותכניות מובנות בין המערכות השונות (בין המערכת שממנה יוצאים הילדים לבין המערכת הקולטת).

כאשר מדובר בילד עם צרכים מיוחדים, לעבודת פסיכולוג הגן היבטים ייחודיים. שכן, פעמים רבות נחשף ההורה בראשונה לאפיון של ילדו כבעל צרכים ייחודיים. הכרה בצרכים המיוחדים של ילד היא תהליך משמעותי עבור ההורים ולעיתים כואב. על הפסיכולוג להיות קשוב לתחושות המתעוררות אצל ההורים לקראת ההפניה לוועדת השילוב או ההשמה, בעת ההפניה ואחריה. תהליך ההפניה וההשתתפות בוועדות עלול לעורר מגוון תחושות מורכבות כגון: קושי בקבלת החריגות של הילד, תחושת כישלון כהורה, חרדה מסטיגמה חברתית, חששות מהעתיד לבוא ועוד (ראו קישור לחומרים בנושא עבודה עם הורים סביב הפנייה לחינוך מיוחד).¹³ לעיתים מתעוררות אי-הסכמות בין הגורמים השונים על דרכי הטיפול והסיוע לילד. אי-ההסכמות מבטאות את המציאות המורכבת של הילד והמשפחה. יש להבין את המקור לנקודות המבט השונות, ולנסות לתכלל את המידע לכדי דרך פעולה מוסכמת. במקרים שבהם נותרת אי-ההסכמה יש לפעול לפי הנחיות החוק וחוזרי מנכ"ל, מתוך ראיית טובת הילד וזכויותיו בהיבט הרחב של הדברים (קישור לחוזר מנכ"ל חינוך מיוחד).¹⁴ יש להיות ערים וקשובים לצורכי הילד בהכנה להשתתפותו בוועדות, ולהמליץ על אופן ההשתתפות (על-פי חוזר מנכ"ל, הילדים מוזמנים לוועדת השילוב/ ההשמה, והשתתפותם תלויה בהחלטת ההורים). יש ללוות את ההורים והילד לאחר קבלת ההחלטה לסיוע, באופן שיקל על התמודדותו.

3. תחום שלישי: ההורים

להורים מקום מרכזי בכל תהליך חינוכי-טיפולי. ההורים הם בעלי הסמכות החוקית והטבעית לטיפול בילדים, והם הנושאים באחריות המוסרית והחוקית לילדיהם. עבור מרבית ההורים המפגש עם פסיכולוג הגן הוא המפגש הראשון עם השירות הפסיכולוגי-חינוכי. יש לראות בכך הזדמנות להציג את 'כרטיס הביקור של הפסיכולוגיה החינוכית', ולשאוף להיכרות רחבה עם מספר גדול ככל הניתן של הורים. חשוב שבתחילת השנה יוסברו להורים **תפקיד פסיכולוג הגן בגן ודרכי הפנייה אליו**. ניתן לעשות זאת באמצעות הגנת באסיפת ההורים הראשונה, באמצעות חוזר שיופץ להורים,¹⁵ או במידת האפשר, במפגש של הפסיכולוג עם כלל הורי הגן.

כאשר הורה מופנה או פונה בראשונה עם ילדו אל פסיכולוג הגן, נדרשות קבלה ותמיכה במידה גדולה מהרגיל. הסיוע והתמיכה בנקודה זו יכולים להיות הבסיס לקשר ולהתמודדות עם הקשיים שמתעוררים במפגש עם המערכת החינוכית גם בעתיד. **לפסיכולוג תפקיד משמעותי בליווי ההורים בתהליך הכרת הבעיה, בתמיכה בהם, בבחירת תכניות התערבות ודרכי סיוע בבית ובגן, ובמקרה הצורך יפנה וישתף גורמים טיפוליים נוספים.**

שיתוף הפעולה בין ההורים לגנת הוא קריטי לשם קבלת מידע ולסיוע לילד בגן. **תפקיד הפסיכולוג לסייע ביצירת שיתוף הפעולה (יש להקפיד על ויתור סודיות) ובבניית תכנית ההתערבות.** יש להיזהר במיוחד מתיוג-יתר של חריגות

12 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/3/3-7/HoraotKeva/K-2010-8a-3-7-61.htm>>

13 <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Meyuchadim/special_edu/YedaTheory.htm>

14 <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/applications/mankal/arc/sf8bk1_2_36.htm>

15 ראו איגרת להורים (דוגמה) נספח א'.

התפתחותית על-ידי מתן הגדרה של תסמין להתנהגות, שבגיל זה יכולה להעיד על קושי זמני, כגון הסתגלות למעבר/ שינוי וכד'. תיגו שאינו במקומו עלול ליצור דינמיקה של נבואה המגשימה את עצמה. בנוסף, יכול פסיכולוג הגן לערוך **מפגשים לכלל ההורים** בהתאם למשאבים העומדים לרשות השפ"ח (הנגזרים 'ממתווה השירות הפסיכולוגי חינוכי').¹⁶ במפגשים אלו ניתן לעסוק בנושאים התפתחותיים מתאימים לגיל, הנגזרים מצורכי הילדים וההורים לדוגמה: פרידה, חשיבות המשחק, גבולות וסמכות הורית, פיתוח כישורים חברתיים, הכנה למעברים בין מסגרות חינוך ומוכנות עבור ילדים העולים לכיתה א'.

4. תחום רביעי: שותפי תפקיד ומערך תמיכה וסיוע

במערכת הגן ובזיקה אליה פועלים גורמים מקצועיים שונים של הרשות המקומית, של משרד החינוך (פיקוח, ייעוץ, גנות שילוב), של משרד הבריאות (קופות חולים, מכונים להתפתחות הילד, טיפות חלב) ומשרד הרווחה (עובדים סוציאליים, פקידי סעד). **נודעת חשיבות רבה לזיהוי, להכרה ולשיתוף הפעולה עם אותם גורמים, אשר מעורבותם יכולה להיות בעלת משמעות רבה עבור תפקוד הילדים והתפתחותם.**

הגנת היא מנהלת הגן והיא המנהלת צוות שבו גנת משלימה, סייעת וסייעת משלימה. לגנת מערך מורחב לתמיכה, לסיוע ולפיקוח של **משרד החינוך**: המפקחת, המדריכה הפדגוגית, היועצת החינוכית לגיל הרך ומת"א.

מפקחת הגן מייצגת ומטמיעה את מדיניות האגף לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך, מפקחת על עבודתה של הגנת, מדריכה ומכוונת אותה ביחס לדגשים בעבודתה, ומסייעת לה במצבי קושי. למפקחת תפקיד גם בתאום עם מדיניות הרשות המקומית בכל הנוגע לגני-הילדים ולגיל הרך. **ישנה חשיבות לקשר המתמשך בין השירות הפסיכולוגי לבין הפיקוח על הגנים באשר לבניית תכניות עבודה שנתיות, המבוססות על תפיסות ועל נוהלי המשרד, ולהפעלתן.** כמו כן, חשוב לזהות צרכים מקומיים ולתכנן פעילות מתאימה לגנות ולצוותיהן.

במקרים שבהם יש צורך בטיפול כוללני ומורכב בילדים או סביב סוגיות מהותיות העולות מחיי הגן, מחויבת **עבודה משותפת של פסיכולוג הגן עם המפקחת**, על-פי הנהלים וחוזרי מנכ"ל. לדוגמה, במקרים שבהם מתעורר הצורך בטיפול בבעיות התנהגות חוזרות, במצבי אי-הסכמה על ההמלצה בנוגע לדחיית המעבר לכיתה א', פגיעות מיניות וכד' (ראו קישורים).¹⁷

מלבד זאת, פועלות בגנים **מדריכות פדגוגיות**, שתפקידן להטמיע את מדיניות משרד החינוך, והן בעלות ראייה רב-ממדית. לדוגמה: לסייע לגנת בחשיבה ובהפעלה של עבודה בקבוצות קטנות, עבודה פרטנית גנת-ילד ועוד (לפירוט בנושא בעלי התפקיד באגף לחינוך קדם-יסודי, נהלים ותכניות ראו קישור לאתר האגף הקדם-יסודי).¹⁸ גורם מקצועי נוסף הפועל בגני-הילדים מטעם אגף שפ"י, הוא **היועצת החינוכית לגיל הרך**. תפקיד היועצת החינוכית הוגדר בשפ"י ומפורט באתר שפ"נט 'תפקיד הייעוץ בגיל הרך'.¹⁹

יועצות הגיל הרך עובדות בשיתוף ובתאום עם מפקחות הגנים בהתוויה, בתכנון ובהטמעה של מדיניות, בהכשרה ובתכניות התערבות בשדה החינוכי. השירות הייעוצי נועד לפתח, להקנות ולהטמיע בסוכני החברות המרכזיים עמדות, ידע, כישורים ואסטרטגיות, התורמים לקידום רווחה נפשית בקרב ילדי הגן. מוקדי ההתייחסות של הייעוץ החינוכי הם:

16 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/3/3-7/HoraotKeva/K-2010-8a-3-7-61.htm>>

17 <<http://cms.education.gov.il/educationcms/applications/mankal/etsmedorim/3/3-10/horaotkeva/k-2010-8a-3-10-12.htm>>

18 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/MinhalPedagogi/Agafim/>>

19 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/gapim/yeutz/Tafkidim/MdiniyutKdam.htm>>

קידום אקלים גן מיטבי, הובלה והנחיה של תכניות התפתחותיות ותכניות מניעה, התערבות במשבר ובמצבי סיכון של פרט וארגון, תהליכי למידה מותאמים לגיל הרך.

עבודת הייעוץ במהותה מכוונת צוות, ופונה למבוגר המשמעותי הנמצא בקשר עם הילד. עבודתה מתמקדת בגננת עצמה, בצרכיה, בלבטיה המקצועיים וביחסי הצוות בגן. שירותי ההיועצות יתאפשרו גם לסייעת וגם לצוות המשלים של הגן. שירותי הייעוץ אינו כולל עבודה ישירה בענייניו של ילד, הורה או משפחה ספציפית.

בנוסף ליועצות לגיל הרך ישנן יועצות המשמשות כמדריכות של האגף לתכניות סיוע ומניעה בשפ"י בנושא אח"מ (אקלים חינוכי מיטבי).

חשוב להכיר את היועצות והמדריכות העובדות ביישוב, וליצור מהלך עבודה מתוכנן ומתואם ביניהן לבין השפ"ח, כמו גם להגדיר את דרכי שיתוף הפעולה בימי שגרה ובשעת חירום. בעבודת התאום יש להביא בחשבון התייחסות לתחומי עבודה קיימים, ולהסדיר דרכים לשיתוף פעולה בנקודות חפיפה, תוך הערכת משאבי הזמן הקיימים. על תחומי העשייה, שייקבעו בכל יישוב בין היועצות לבין הפסיכולוגים, להיות מוצגים בפני קהלי היעד השונים: פיקוח, גורמי הרשות וצוותי החינוך, על מנת לאפשר הפניה עניינית לאנשי המקצוע בהתאם למומחיותם ולתחום האחריות שהם נושאים בה.

שותף נוסף בעל תפקיד הוא מתי"א - מרכז תמיכה יישובי/אזורי ליישום חוק החינוך המיוחד. מתי"א הוא מרכז לצוותים החינוכיים העוסקים בחינוך המיוחד ובילדים בעלי צרכים מיוחדים בגילאי 3-21, על-פי חוק החינוך המיוחד, במסגרות חינוך מיוחד וחינוך רגיל. התפיסה של מתי"א היא מערכתית, והוא זרוע ביצוע של הפיקוח על החינוך המיוחד. מתי"א אחראי, בין השאר, על הקצאת המשאבים (שעות וגננות/מורים) בהתאמה למסגרות החינוך השונות, שעות שילוב ושעות שח"ם (שירותי חינוך מיוחד). פסיכולוגים מהשפ"ח ברשות משתתפים בוועדות שילוב והשמה במסגרת יישום חוק החינוך המיוחד.²⁰ **בגנים, שבהם ישנה גננת שילוב ו/או מערך תמיכה נוסף ממת"א, חשוב שיתוף הפעולה והקשר המתמשך ביניהם לבין פסיכולוג הגן,** לשם בחינת צרכיו של הילד, מעקב אחר התקדמותו וקבלת החלטות להמשך, בשיתוף גננת האם, ההורים וכל גורם טיפולי משמעותי אחר.

הרשות המקומית אחראית, בין השאר, על היבטים מבניים, פיזיים, ביטחוניים וחינוכיים, כמו גם, על הסייעות בגני-הילדים. בראש האגף לחינוך ברשות עומד מנהל ולרוב גם מנהל/רכז לגיל הרך. **חשוב לשמור על קשר שוטף בין מנהל ו/או רכז הגנים בשפ"ח לבין מחלקת החינוך ומנהל/רכז הגנים ברשות, לבנייתן ולהפעלתן של תכניות עבודה שנתיות בגנים ולטיפול בסוגיות ובמקרים המתעוררים בשטח, בתאום עם הפיקוח.** נושאים שונים צריכים להידון תוך תיאום עם מנהל/רכז הגנים ברשות המקומית, כפי שנגזר מחוזר מנכ"ל בנושא קידום אקלים בטוח להתמודדות עם אלימות במוסדות חינוך, הישארות שנה נוספת בגן וכד' (ראו קישור).²¹

מלבד אלה, פועלים בגנים **עמותות, גופים פרטיים,** ומופעלות **תכניות** לאומיות ותכניות אחרות על-ידי צוותים מקצועיים שאינם מצוות השפ"ח.

באופן כללי, שיתוף הפעולה בין בעלי התפקידים השונים נוגע למהות תכנון רצף העשייה וההתערבות ולהתאמתם

20

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/applications/mankal/arc/sf8bk1_2_36.htm>

21

<<http://cms.education.gov.il/educationcms/applications/mankal/etsmedorim/3/3-10/horaotkeva/k-2010-8a-3-10-12.htm>>

לאוכלוסיית הילדים המבקרת בגן. לעיתים זקוקים אותם גורמים לקשר, לסיוע ולהדרכה של פסיכולוג הגן לשם קידום תהליכים שונים שבהם הם מעורבים. **יש לשאוף לשיתוף פעולה תוך הגדרה משותפת של חלוקת העבודה, בהתאם להכשרה של כל גורם, במבט רב-תחומי, ובשימת דגש על שמירת כללי האתיקה והסודיות המקצועית על-פי החוק.**

5. תחום חמישי: עבודה מערכתית ופרטנית במצבי לחץ, חירום ומשבר

מצבי לחץ, חירום ומשבר מצריכים היערכות מותאמת בגן-הילדים. לגננת, כדמות מרכזית ומשמעותית בחיי הילדים, תפקיד מכריע בחיזוק הביטחון והמוגנות של הילדים בחיי היום-יום ובמצבי לחץ, חירום ומשבר. ילדים צעירים, החווים מצבי לחץ, תלויים רגשית במידה ניכרת במבוגרים (ההורים, הגננת, מבוגרים אחרים משמעותיים שבסביבתם). המבנה הארגוני של הגן עלול להחריף את תחושת הבדידות של הגננת. לפיכך, היערכות מקצועית וארגונית מוקדמת לקראת אפשרויות שונות של מצבי לחץ תסייע לגננת ולצוות הגן לתפקד ביעילות בזמן אמת.

אחד מתפקידי הפסיכולוג הוא לסייע לגננת בהתארגנות ובחשיבה לקראת מצבי לחץ ומשבר ובהתמודדות עמם. בתחילת השנה מומלץ לדון עם הגננת על נוהלי ההתמודדות במצבי לחץ, חירום ומשבר בהתאם להוראות ולנהלים של חוזרי המנכ"ל המתאימים לכל נושא, למפות את המשאבים העומדים לרשות הגננת במצבים כאלה, לבחון את דרכי העבודה ולהגדיר את הדרוש שיפור וייעול. ארגון נכון ויעיל של צוות הגן מאפשר התערבות יעילה למניעה. חשוב להתייחס לשלוש רמות של מניעה: הרמה הראשונית, המתייחסת לפעילות ההכנה של צוות הגן והמבקרים בו, והיא מתבצעת באמצעות פעולות מערכתיות, חברתיות ובין-אישיות, כגון: בחינת המערך הארגוני בגן, בחינת המשאבים של צוות הגן, מתן הדרכה לגננת, לצוות ולהורים ועוד. ברמת המניעה השניונית, עם התרחשותו של אירוע משבר, חשוב לזהות מקרים של קשיי הסתגלות ותגובות קיצוניות, ולהתערב באופן שימנע החרפתן של בעיות רגשיות והתנהגותיות. המניעה השלישונית מתבצעת לאחר שמצב המשבר האקוטי חלף, ומטרתה להפחית את השפעת המשקעים שנותרו בעקבות המשבר לאורך זמן.²²

במצבי לחץ, חירום ומשבר חשוב שפסיכולוג הגן ייתן **מענה ברמה מערכתית**, תוך שימת דגש על עקרונות ההתערבות במצבי חירום, וישמש כתובת עבור הגננת. כמו כן, עליו לשאוף לסייע בטיפול ברמה הפרטנית, בהתאם לסוג האירוע, היקפו ולמשאבים העומדים לרשותו ולרשות השפ"ח (ראו התמודדות במצבי לחץ בעיתות חירום בגן-הילדים; ראו חוזר מנכ"ל התערבות מערכת החינוך במקרי פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים).²³

היכרות עם **המאפיינים הייחודיים לגיל הרך** היא תנאי בסיסי לתכנון גישה חינוכית יעילה, שתענה על הצרכים המהותיים של ילדים צעירים בעת התמודדות עם מצבי לחץ. ילדים צעירים חווים עצב, בלבול, אובדן ביטחון, פחד וחוסר אונים. הם מתקשים לבטא את מצוקותיהם באופן מילולי, לפענח את הסיטואציות שאליהן נקלעו, וחסר להם ניסיון החיים המאפשר קבלת החלטות ונקיטת פעולות העוזרות להיחלץ מהמצוקה.²⁴ להלן דגשים אחדים:

• **ילדים צעירים מגיבים ללחץ באופן שונה ממבוגרים.** הם מושפעים מאוד מתגובות הסביבה הקרובה להם וחווים את הלחץ דרך חוויית הלחץ של המבוגר. בזמן חשיפה ללחץ הילד מרגיש איום וחרדה, ועלול להגיב בסימפטומים גופניים ונפשיים. אם הילד קולט שהמבוגרים סביבו עסוקים, מוטרדים ומבוהלים בעצמם ואינם פנויים למלא את צרכיו כמו בימות שגרה – תחושת הביטחון והמוגנות שלו עלולה להיפגע.

22 רמות מניעה ראו: Caplan, 1964.

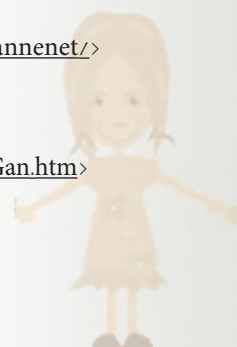
23 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/PreSchool/BetichutBitachonUshatHerum/ErkaGannenet/>>

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/applications/mankal/arc/s2ak2_1_2.htm>

24 סוכס מתוך: היערכות גני-הילדים בעקבות המלחמה, הכנה לפתיחת שנת הלימודים 2006.

<<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/HerumLachatzMashber/herum/ErcatHerumLaGan.htm>>

וכן מאמרה של אורה גולדהירש, 2003.

● **ילדים צעירים נוטים לתפוס את המציאות בצורה חד-משמעית.** הם תופסים מצבים במונחים של 'טוב או רע', 'שחור או לבן', 'צודק או טועה'. וזאת, כדי לשמר מצב רגשי מאוזן שיאפשר הסתגלות והתמודדות. בגיל הרך ילדים מתקשים להבין את נקודת הראות של האחר.

● **ילדים צעירים קושי להבין יחסי סיבה-תוצאה, והם בעלי ניסיון מועט בעמידה בלחצים.** כשהם חשים את המתח של המבוגרים, הם עלולים לדמיין דברים קיצוניים ואף חמורים מאלה שקרו במציאות. בגיל שבו הופעתם של פחדים נורמטיבית, הדמיון מגביר את תחושת הסכנה. אם המבוגרים אינם מאפשרים לבטא את הפחדים, רמת החרדה עולה עוד יותר, והיא עלולה לפגוע בתפקוד הרגיל של הילדים.

● **החשיפה לכלי התקשורת ולשיחות בין מבוגרים** בסביבתם הקרובה מעמידה ילדים צעירים במצב שבו הם קולטים מידע באופן חלקי ומקוטע. הם נוטים לארגן מידע זה באופן סובייקטיבי, להשלים את 'הסיפור' בעזרת דמיון, אסוציאציות ולעיתים מתרחקים מהעובדות ומעבדים מידע זה באופן מסולף. על כן חשוב, שמבוגר משמעותי יסביר את המידע באופן המותאם לגיל ולהתפתחות, תוך הקפדה על חשיפה סלקטיבית למקורות המידע.

פרק ג' היבטים ניהוליים וארגוניים בעבודת השפ"ח בגני-הילדים

עבודת פסיכולוג הגן בחמשת תחומי הפעילות על-פי העקרונות שהוצגו, מחייבת היערכות ארגונית וניהולית מתאימה של השפ"ח, על מנת לאפשר את יישומם בשטח. בכל יישוב ניתן להתאים את עקרונות העבודה לצורכי המקום ולאפיונים הייחודיים של האוכלוסייה. יש לפתח דרכי עבודה יעילות לשם מימוש העקרונות מחד-גיסא, ולעסוק בפיתוח ובהכשרת הפסיכולוגים העוסקים בתחום מאידך-גיסא.

להלן, היבטים ניהוליים אחדים מומלצים

1. מקום השפ"ח בהיבט היישוב/ הרשות

חשוב שהשפ"ח יהיה שותף בקביעת מדיניות ביישוב/ ברשות בתחום הגיל הרך ובכלל זה: פיתוח מענים לגיל הרך, גיוס והקצאת משאבים, קידום שיתוף הפעולה, דאגה לרצף בחינוך, התייחסות להורים בעלי ילדים בגיל הרך ועוד.

2. תקנים

הקצאת שעות עבודה לפסיכולוגים תיעשה בהתאם ל'מתווה השירות הפסיכולוגי החינוכי' (חוזר מנכ"ל תש"ע/8(א) כ"ג בניסן התש"ע, 7 באפריל 2010).²⁵ הניסיון מראה, כי נוכחות סדירה של פסיכולוג הגן במסגרת החינוכית מאפשרת עבודה מקצועית כוללת, קשר רציף עם צוות הגן והתארגנות יעילה. יש לשאוף להרחבת העבודה לגני טרום-חובה.

3. שיבוץ פסיכולוגים בגני-הילדים

מומלץ לאפשר המשכיות ורציפות בעבודת הפסיכולוג באותו הגן במרוצת שנים אחדות, ולבנות תכנית עבודה באופן שתאפשר לשים דגשים מתאימים מדי שנה. במקומות שבהם עובד הפסיכולוג בגנים ובבית-ספר, יש לשאוף שעבודת הפסיכולוג תכלול שירות לגנים ה'מזינים' את אותו בית-ספר. **מומלץ, שהפסיכולוג יהיה שותף לתכנית בעלת רצף חינוכי - מגנים צעירים לגני חובה, ומגן חובה לבית-הספר היסודי.**

4. רכז גיל הרך

מומלץ למנות רכז לעבודת הפסיכולוגים עם הגיל הרך, בהתאם לגודל השירות הפסיכולוגי. תפקיד הרכז לקדם ולפתח את תחום הגיל הרך בהתאם לצורכי השפ"ח ובתאום עם המנהל. מרכיבי תפקיד נוספים: כתובת להיוועצות בנושא (למנהל, למדריכים ולפסיכולוגים), עדכון הידע המקצועי, פיתוח דרכי עבודה, קשר עם נציג פורום הגיל הרך במחוז, קשר עם הפיקוח, קשר עם גורמי מינהל ביישוב/רשות, השתתפות בוועדות היגוי יישוביות ועוד.

5. פיתוח והכשרת פסיכולוגים

עבודת פסיכולוג הגן עם הגיל הרך דורשת מיומנות וידע מקצועיים. על מנת להבטיח שירות מקצועי ברמה גבוהה של הפסיכולוג חשוב לרענן ידע מקצועי בתחום זה, הנתון להתפתחות מתמדת, ולהכיר את הדרישות החינוכיות והנהלים.

25 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/3/3-7/HoraotKeva/K-2010-8a-3-7-61.htm>>

לשם כך, נדרשת הכשרה יזומה הן למדריכים והן לכלל הפסיכולוגים העובדים בגני-הילדים. מומלץ, כי בכל שפ"ח יהיה ריכוז של חומרים הקשורים לגיל הרך, חומרים אלו כוללים: חומר תיאורטי רלוונטי - ספרים ומאמרים בנושאי התפתחות מוקדמת, הורות ועוד (במסמך זה מופיעים קישורים לחומרים מומלצים). כמו כן, חשוב שיהיה ריכוז של כלים שימושיים לגנת ולפסיכולוג לאיתור ולהערכה, חוזרי מנכ"ל, וכן חומרים רלוונטיים שהופצו לגנות על-ידי האגף לחינוך קדם-יסודי.

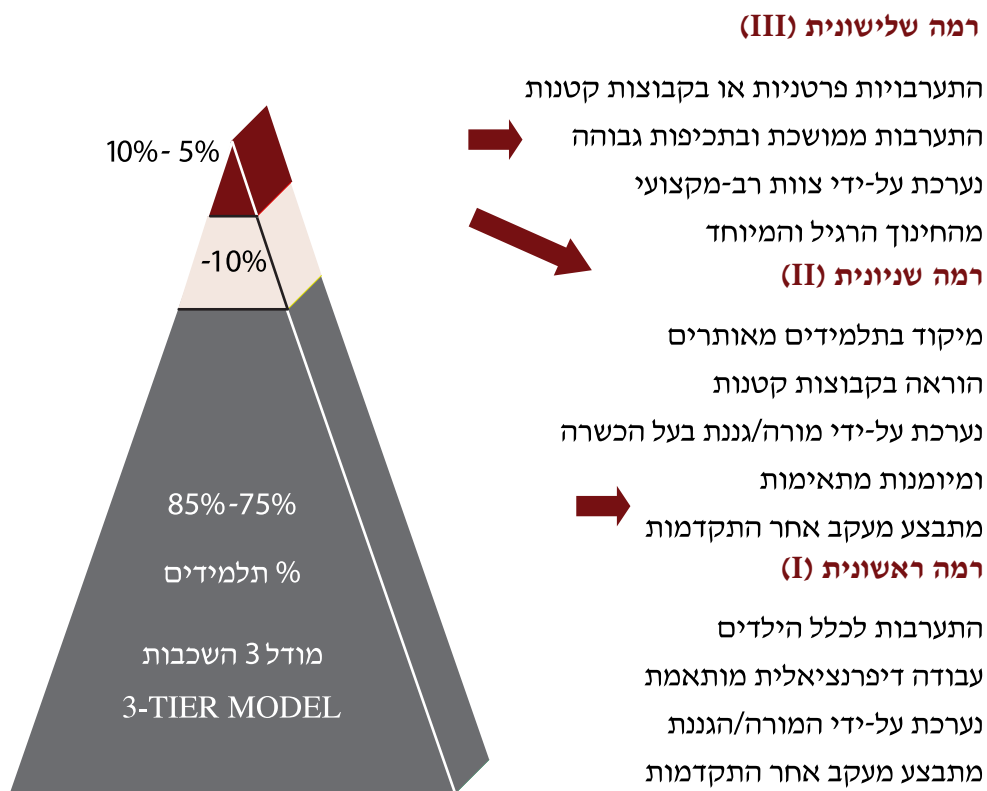
6. 'תיק גן'

פתיחת 'תיק גן' מאפשרת תיעוד של העבודה המערכתית והפרטנית שנעשתה במשך השנה בכל גן. בתיק הגן, המתעדכן מדי שנה, יש לכלול: פרטים כלליים, מאפיינים דמוגרפיים, מיפוי הגורמים השותפים לעבודה בגן, תכניות הפועלות בגן, הגדרת מטרות ומוקדי פעילות להתערבות מערכתית ופרטנית. התיעוד מאפשר עבודה רציפה ומעקב לאורך השנה. כאשר מתחלפים הפסיכולוגים הנותנים שירות לגן, מאפשרים החומרים המצויים בתיק המשמשים חומר רקע, לקבל מידע ראשוני על הגן ועל מאפייניו. בסוף שנה יש לערוך דיון משותף עם הגנת על תהליך העבודה, לסכמו, לתעדו ולהגדיר צרכים לשנת הלימודים הבאה. סיכום זה יתועד בתיק הגן.²⁶

פרק ד' גישות וכלים לאיתור ולהערכת ילדי גן

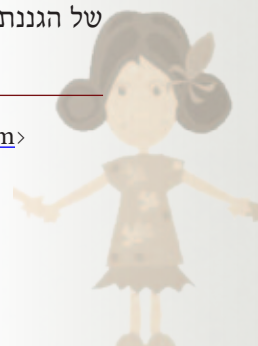
תהליכי איתור והערכה של ילדי גן מציבים אתגרים ייחודיים: השונות הרבה בין הילדים והשינויים ההתפתחותיים המהירים הנורמטיביים, התלות של ילדים צעירים בסביבה ובדמויות מוכרות, וכן הקושי לשתף פעולה במטלות פורמליות עם אדם לא מוכר, מקשים לעיתים על הערכה מהימנה באמצעות כלים פורמליים ישירים (Clinton, 2008). בשנים האחרונות ממליצים מומחים לפסיכולוגיה חינוכית במערכות החינוך, כולל בתחום הגיל הרך, על הערכת ילדי גן על-פי מודל של **Response To Intervention - RTI** – 'תגובה להתערבות'. המודל מאפשר תיעוד של תהליך מעגלי מתמשך של איתור צרכים, של קבלת החלטות על התערבות, של ניטור התגובות להתערבות, ושל בדיקה חוזרת של הצרכים וההחלטות ביחס להמשך ההתערבות (Barnett, Van DerHeyden, Witt, 2007). תפיסת ההערכה באמצעות ה-RTI מדגישה את הראייה הדינמית ביחס לתפקודו של הילד בסביבתו הטבעית. תפקידו של הפסיכולוג הוא מתן ייעוץ וליווי לגננת ולהורים ברמות שונות, החל מהתייחסות להתערבות מניעתית לכלל הילדים, ועד לעבודה אינטנסיבית יותר סביב מקרים של ילדים עם צרכים מיוחדים. ההערכה בגישת ה-RTI מתבצעת כחלק מהתהליך הכולל של הליווי ההתפתחותי בגן. תהליכי ההערכה של הצרכים וההתערבות מאורגנים על-פי שלוש רמות (ראו קישור ניצה ענבי ז"ל ונילי זלצמן מודל התגובה להתערבות - RTI - Response to intervention):²⁷

רמה ראשונית (I)

בשלב ראשון נערכת הסתכלות על כלל ילדי הגן בכדי לאתר את הילדים הזקוקים להתייחסות דיפרנציאלית מותאמת של הגננת במסגרת הפעילות הכללית בגן. תפקיד הפסיכולוג ברמה זו לסייע לגננת במיפוי כלל ילדי הגן באמצעות כלי

²⁷ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Meyuchadim/special_edu/RTIEkronotLiba.htm>

שיטתי, המאפשר היכרות עם תפקודי הילדים בחיי היום-יום בגן כדוגמת 'מבטים'.²⁸ לאחר שלב זה מסייע הפסיכולוג לגננת ולצוות בגיבוש דרכי התערבות במסגרת הפעילות הכללית בגן, תוך בחינת התגובות של הילדים להתערבות על פני הזמן. במשך השנה יש לקיים מעקב אחר תהליכי הלמידה וההתפתחות של כלל הילדים, תוך תיעוד השינויים. המעקב יאפשר הערכה מתמשכת של יעדי ההתערבות וזיהוי הצרכים אשר לא קבלו מענה בתכנית החינוכית של כלל ילדי הגן.

רמה שניונית (II)

ברמה זו מתייחסים לילדים הזקוקים לעזרה אינטנסיבית וממוקדת יותר בגן, בקבוצות קטנות או ברמה פרטנית. תפקיד הפסיכולוג ברמה זו לבחון יחד עם הגננת ושותפי התפקיד התאמות לדרכי למידה וסיוע מותאם. הסיוע ניתן על-ידי הגננת, ולעיתים יש צורך בגורמים מקצועיים נוספים כגון: גננת שילוב, קלינאית/תקשורת, מרפאה בעיסוק, מטפלת באומנות, פסיכולוג/ית ועוד.

רמה שלישונית (III)

כאשר ילדים ממשיכים להציג קשיים וקצב התקדמותם אינו משביע רצון, למרות התערבויות כלליות ופרטניות בגן, יש מקום להערכה מעמיקה ורחבה יותר באמצעות כלי אבחון סטנדרטים, המתבצעת לרוב על-ידי הפסיכולוג. הערכה ברמה III מיועדת בעיקר לקבלת החלטות בנוגע לזכאות לשירותים מיוחדים ונוספים על אלו הקיימים בדרך כלל במערכת הרגילה.

על-פי גישת ה-RTI בגן-הילדים, ככל שהקושי בהתמודדות/הסתגלות נמשך וההתקדמות בעקבות ההתערבויות שמבוצעות בפועל לכלל הילדים מעטה, אם בכלל, כן נעשות ההערכות מעמיקות יותר, ומתגבשות המלצות להתערבויות פרטניות

(Hirsh-Pasek, Kochanoff, Newcombe & de Villiers, 2005, Barnett et al., 2007).

דגשים בהערכה של הגיל הרך

הערכה של ילדים בגיל הרך על-ידי הפסיכולוג מצריכה רגישות לאופן שבו הילד חווה את סיטואציית האבחון. להלן כמה נקודות שיש לשים לב אליהן:

חשש מהמפגש הבין-אישי - יש ערך מוסף להיכרות קודמת בין הילדים לבין הפסיכולוג, המתבססת על הביקורים השוטפים בגן, והוא בא לידי ביטוי כאשר מתעורר הצורך בהערכה פסיכולוגית. ישנם מצבים שבהם זקוקים הילדים לתשומת לב המבוגר ומקבלים את ההערכה כהתייחסות אישית רצויה. ישנם מצבים שבהם יגלו הילדים מבוכה בחברת הפסיכולוג, ויחושו נוח יותר בקבוצה קטנה. בכל מקרה, חשוב לייחד את החלק הראשון של הערכה להיכרות וליצירת יחסי אמון ופתיחות באמצעות שיחה ומשחק באופן פרטני או קבוצתי.

חשש משאלות / 'חקירות' וחשש מכישלון - הערכה כוללת שאלות רבות. ילדים עלולים לתפוס את שאלות הפסיכולוג כפלישה, או כחקירה שאינה נעימה להם. לעיתים הם יהיו נבוכים ומסויגים, ולעיתים יעדיפו מטלה ביצועית על שאלות מילוליות. במבחנים אחדים עובר הילד לפרק האבחון הבא רק לאחר כמה מטלות שבהן נכשל. ילדים בגיל הרך מתקשים מאוד להתמודד עם חוויית אי-הצלחה מתמשכת זו. חשוב לחזק את הילד, ולעודד את המאמץ שלו במתן התשובה ובביצוע המטלות ללא קשר לטיב הביצוע.

הבניית-יתר וקושי בהתמדה – הערכה דורשת מענה על שאלות רבות וביצוע משימות מובנות ומדויקות בפרק זמן ארוך יחסית. ילדים צעירים אינם מורגלים לכך, והם זקוקים לתנועה ולפעילות חופשית יותר. חשוב לשים לב למשך הזמן של ההערכה ולתגובות הילד. פעמים רבות הם יוזמים משחק יצירתי או סוציו-דרמטי עם פריטי המבחן. הפסקות או הפוגות במשחק עשויות לסייע לילד לשתף פעולה ולענות ביעילות. חשוב שהפסיכולוג יקפיד על הסטנדרטים לביצוע ההערכה, אך עם זאת ישים לב לתגובות הייחודיות לילד.

כלים להערכת התפקוד של ילדי גן והשיקולים בבחירתם

ההערכה של ילדי גן מושתת על מידע, על הערכות וכלים המתקבלים מהגננת, על ההורים, על גורמים רפואיים ו/או פרא-רפואיים ועל המפגש בין הפסיכולוג לבין הילד. לצורך גיבוש חוות דעתו ינתח פסיכולוג הגן ויתכלל גם הערכות המתקבלות מגורמים חינוכיים וטיפוליים.

בחירת הכלים שבהם יעשה שימוש צריכה להתבצע בהתאם למטרת ההערכה ולצרכים ההתפתחותיים של הילד. בכל בחירה של כלי יש להתייחס לסוגיית התוקף והמהימנות. חשוב לציין, שהשימוש בכלים שונים נתון למדיניות שפ"י, המתעדכנת מעת לעת. כמו כן, חשוב להכיר בדרישות ובמדיניות האגף לחינוך קדם-יסודי.

ארגז הכלים של הפסיכולוג החינוכי כוללים: כלים שעברו סטנדרטיזציה לחברה הישראלית, כלים שעברו תיקוף פורמלי ללא נורמות ישראליות, וכלים מתורגמים שמתייחסים לתפקודים אוניברסליים (למשל, ההנחה שנורמות לפעלתנות-יתר אינן תלויות תרבות, ועל כן נעזרים בנורמות אמריקאיות). בהערכה על-פי כלים שלא תוקפו לחברה הישראלית, יש חשיבות יתרה להימנע משיפוט על-פי התוצאות הכמותיות, ולעשות שימוש בנורמות התפתחותיות קיימות תוך הצלבת מידע ממקורות שונים והתרשמות קלינית.

חשוב לשקול את ההתאמה של הכלים לשאלת ההערכה ולשיקולים של יעילות – מבחינת המידע שניתן להפיק, ביחס להשקעה בהעברה ולהיקף ההתערבות הדרושה. ניתן לסווג את הכלים השונים על-פי מטרת ההערכה, אופי הכלי (עם נורמות סטנדרטיות או על-פי קריטריונים) ואופן ההעברה (פרטני או קבוצתי, ישיר או באמצעות דיווח, ותצפית של הורים וגננות. לפירוט בנושא הערכת ילדי גן מומלץ לעיין באבחון מדידה והערכה גן – ב' בעריכת ברזניץ וימין, 2008,²⁹ וכן שפטיה, 2003). חשוב להדגיש, כי לצורך ביצוע וכתיבת הערכות פסיכולוגיות יש להשתמש בסטנדרטים המקובלים, כפי שמפורט ב'מסמך הסטנדרטים להערכה פסיכולוגית לוועדות על-פי חוק'.³⁰ להלן דוגמאות לכלי הערכה כפי שהן משתקפות ברמות של RTI. רשימה זו היא חלקית, ומומלץ להתעדכן בכלים חדשים שיוצאים לאור:

א. כלים לסקירת התפקוד של כלל ילדי הגן בשימוש הגננת

מטרת הכלים לאפשר לגננת היכרות מעמיקה עם כלל ילדי הגן, מיפוי ילדי הגן ואיתור ילדים הזקוקים להתייחסות דיפרנציאלית מותאמת של הגננת ולמעקב אחר התקדמותם. להלן דוגמאות:

1. מבטים: מבטים – מסתכלים בסביבה הטבעית על ילדים, פותח על-ידי האגף לחינוך קדם-יסודי, ונבחר ככלי מרכזי עבור הגננת להכוונת התצפיות ולהיכרות מעמיקה עם כלל ילדי הגן. הכלי כולל דפי תצפית בכל תחומי ההתפתחות: רגשי-חברתי, תחושת-מוטורי, שפתי וקוגניטיבי. התצפיות מאפשרות איתור תחומי קושי של ילדים, בניית תכניות עבודה וקבלת החלטה על הפניית הילדים לגורמים נוספים (ראו קישור למבטים).³¹

29 <<http://education.academy.ac.il/Admin/Data/Publications/breznitz-hebrew.pdf>>

30 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/mediniyut/HanchayotVeNehalim/StandartimVaadodHok.htm>>

31 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/PreSchool/Mediniyut/Haaracha/mabatim.htm>>

א.2. תכנית לימודים לגן-הילדים הממלכתי והממלכתי-דתי: מסמך של משרד החינוך, המציג את תכנית הלימודים ואת יעדי ההוראה בתכניות הליבה. הגננת מכוונת להעריך ולעקוב אחר הילדים על-פי קריטריונים התפתחותיים וחינוכיים. מטרת ההערכה לקדם את הילדים לקראת השגת היעדים, לעקוב אחר תפקודם והתפתחותם ולתכנן את ההוראה. תכנית הלימודים לקראת קריאה וכתובה, לדוגמה, כוללת הערכה של: מודעות פונולוגית, הכרת אותיות, מכוונות לספר ועוד (ראו קישור תכנית לימודים: תשתית לקראת קריאה וכתובה).³²

ב. כלים מבוססי קריטריונים להערכת פרט או קבוצה קטנה

הערכה על-פי קריטריונים (criterion referenced testing) של הישגים ושל יעדים התפתחותיים. כלים אלו מיועדים להעמקת ההיכרות עם ילדים מאותרים הזקוקים לעזרה פרטנית ו/או קבוצתית, במסגרת הגן הרגיל, להערכת הישגיהם ולבחינת תחומי הקושי, בכדי לגבש המלצות ולכוון התערבות בגן ובמעברים בין הגן לכיתה א'. כלים אלו אינם מיועדים להעברה גורפת לכלל הילדים, על-פי מדיניות משרד החינוך, בכדי למנוע מיון-יתר של הילדים. להלן דוגמאות:

1.1. איתורן + הערכת מוכנות לכיתה א': מטרת האיתורן היא הערכת מיומנויות היסוד הנדרשות מילדי גן חובה בתחומים שונים: שפה, מוטוריקה, מוכנות לחשבון, תפיסה, זכירה ועוד (קיימת גרסה גם לילדי טרום-חובה – איתורן). כל תחום נבדק בהתאם לנורמות ההתפתחותיות. מתקבל פרופיל של נקודות החוזק והחולשה של הילד, ובהתאם להן נבנית תכנית עבודה בשיתוף הגננת, ההורים והפסיכולוג. הגננת היא שמנחה באופן פרטני ילדים שזוהו כמתקשים בתפקודם בביצוע האיתורן. בהמשך, אם עולה שאלה ביחס למוכנות לכיתה א', ניתן להרחיב את ההערכה באמצעות הפסיכולוג. הערכת המוכנות מאפשרת קבלת מידע על יכולותיו של הילד בתחומים שנמצאו מנבאים ביותר הצלחה בכיתה א': ידע האותיות והמספרים, שיום אותיות, מודעות פונולוגית, מוטוריקה עדינה ותחומים רגשיים.³³

2.2. מסל"ג – ומשלים מסל"ג: מבחן המאפשר איסוף נתונים לשם איתור ותכנון התערבות חינוכית-טיפולית, וכן לשם הערכת מוכנות לכיתה א'.³⁴ המסל"ג הוא מבחן נייר ועיפרון שניתן להנחותו בקבוצות קטנות (לארבעה עד שישה ילדים) מגיל 4 – 6. המבחן כולל 5 תחומים: מושגי יסוד, כושר מספרי, הבחנה חזותית, תכלול בין-חושי ותאום תפיסתי-מוטורי. מבחן משלים מסל"ג הוא מבחן יחידני שמשלים את המבחן הקבוצתי.³⁵

ג. שאלונים להורים ו/או לגננת

מדובר בשאלונים המופנים להורים ו/או לגננות הנכללים בתהליך ההערכה. להלן דוגמאות:

1.1. קונורס (כלי מתורגם בעל נורמות אמריקאיות) שאלונים הבנויים להערכת טווח שלם של קשיים תפקודיים, ובפרט קשיי קשב וריכוז והיפראקטיביות. מיועד לגילאי 3 – 18 שנים.

2.2. ערכת אכנב לגיל הרך (כלי מתורגם בעל נורמות אמריקאיות). שאלונים לגננת ולהורה בעלי נורמות המפיקים פרופילים דיאגנוסטיים, לשם בחינת התנהגויות וקשיים תפקודיים ורגשיים. סולמות ההערכה כוללים תתיחסות לבעיות התנהגות, לקשיי קשב וריכוז, לקשיים נפשיים, חברתיים, לתלונות סומטיות, לחרדה, לדיכאון ועוד. מיועד לגילאי 1.5 – 5 שנים.

3.3. שלג': שאלון להערכת ילד גן (טרום-חובה וחובה) למילוי על-ידי הגננת. ההערכה מתייחסת להיבטים התנהגותיים, חברתיים ורגשיים. השאלון כולל 4 חלקים: הערכת שכיחות התנהגויות מקשות אצל הילד (קשיי למידה, התנהגות מקשה,

32 <<http://cms.education.gov.il/educationcms/units/preschool/kria ktiva/tochniyotlimodim/tocnitlimudimtashtittocnit.htm>>

33 פותח על-ידי מיכל אנגלרט ויעל אברהם, שפ"ח באר שבע, תשס"ג - ראו קישור <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/ShlaveiChaim/GilRach/gilrach/ModelAvodaGaneyHova.htm>>

בשנים האחרונות פותחו גרסאות נוספות בשפ"חים שונים. תורגם והותאם על-ידי הבר (הבר, 1983; אשל ובנסקי, 1995).

34 פותח על-ידי רלי אביטל ושרון פילובסקי, שפ"ח קריית ביאליק.

35 <<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/gapim/psychology/shetach/MivhatBshalut.htm>>

חרדה וביישנות), הערכת משאבים חיוביים, הערכה כללית של הילד ומידע כללי (אמית-בן עמי, 1987; אמית-בן עמי ובנימיני, 1988).

ג.4. שאלון יכולות וקשיים (Strengths & Difficulties Questionnaire). שאלון זה מיועד לסינון הקשיים והכוחות של ילדים בגילאי 3 – 16 שנים, בתחום הרגשי, חברתי והתנהגותי. השאלון מיועד למילוי על-ידי הורים ו/או מחנכים. הפריטים מתחלקים לחמישה סולמות: סימפטומים רגשיים, בעיות התנהגות, היפראקטיביות, בעיות ביחסים חברתיים והתנהגות פרו-חברתית. בנוסף, ניתן להפיק ציון כולל של קשיים.³⁶

ג.5. סולמות סמילנסקי ושפטיה – כלי להערכת איכות המשחק של ילדים מבחינה התפתחותית ורמת המשחק הסוציו-דרמטי. נמצא מתאם חיובי בינם לבין כישורי הבנת הנקרא בבית-הספר (סמילנסקי ושפטיה, 1993).

ד. כלים פורמליים (סטנדרטים) להנחיה על-ידי הפסיכולוג

כלים אלו מיועדים לשימוש הפסיכולוג בלבד. לכל הכלים יש נורמות, אולם חלקן מתורגמות וחלקן ישראליות. לכל כלי סולמות הערכה הייחודיים לו. בשימוש בכלים סטנדרטיים מומלץ להימנע מליטול חלקים בודדים של תת-מבחנים לצורך הערכת ילדים ולקבלת החלטות משמעותיות. שימוש כזה עלול לפגוע בתקפות ובמהימנות הכלי, אלא אם כן הדבר אפשרי על-פי הנחיות העברת המבחן. להלן דוגמאות:

ד.1. קאופמן - KABC: סוללת הערכה המודדת משכל והישגים של ילדים בני 3 – 12 שנים בעזרת ארבעה סולמות, שמכל אחד מהם ניתן להפיק מידע אבחוני: סולם עיבוד סדרתי, סולם עיבוד סימולטני, מכלול עיבוד מנטלי (צירוף של סולם העיבוד הסדרתי וסולם העיבוד הסימולטני המספק הערכה כוללת של התפקוד השכלי) וסולם הישגים. למבחן נורמות ישראליות והוא תורגם לעברית (משנת 1995).

ד.2. ויפסי - WPPSI: מיועד להעברה פרטנית לילדים בגילאי שלוש שנים ועשרה חודשים ועד שש שנים ושבעה חודשים. המבחן בודק יכולת שכלית, ומורכב משתי מערכות – מילולית וביצועית. המבחן מספק ציון משכל ביצועי, מילולי וציון כללי. הפרופיל המתקבל עשוי להיות שימושי בהערכת ילדים עם לקויות. למבחן נורמות ישראליות (משנת 1968).

ד.3. סטנפורד - בינה (2003): מבחן להערכת יכולת שכלית מגיל שנתיים ועד בגרות, והוא מונחה באופן פרטני על-ידי פסיכולוג. המבחן מבוסס על מודל היררכי וכולל תת-מבחנים הבוחנים היבטים מילוליים ולא מילוליים של האינטליגנציה בארבעה תחומים עיקריים: הסקה פלואידית, ידע, הסקה כמותית וזיכרון עבודה. המבחן מספק ציון כללי, ציון משכל מילולי וציון משכל ביצועי. למבחן אין נורמות ישראליות.

ה. כלים להערכת מיומנויות תפיסתיות-מוטוריות המונחים על-ידי הפסיכולוג

ה.1. בנדר I ובנדר II – המבחן מאפשר אבחון יכולות ויזו-מוטוריות וכן היבטים רגשיים. מיועד לילדים מגיל 3. הנבדק צריך להעתיק צורות פשוטות ומורכבות המוצגות על כרטיסיות. לאחר מכן מתבצע מבחן זכירה של הצורות. הגרסה החדשה, **בנדר II**, כוללת את כל פריטי הגרסה המקורית, ומרחיבה אותה. הגרסה כוללת תוספת של גירויים ונורמות לגילאי 4 עד 90. בבנדר II נוספה אפשרות אבחנה בין קשיים בתפיסה חזותית לקשיים בביצוע ויזו-מוטורי.

השאלון תורגם לעברית ומופיע באתר <www.sdqinfo.com>, עיבוד ותרגום נוסף של השאלון ניתן למצוא אצל אליצור, 2009.

ה.2. **ציור איש - D.A.P** - הילד מתבקש לצייר איש או אישה, ילד או ילדה, דמות אחת שלמה. ניתן לנתח את הרמה ההתפתחותית של הציור על-פי נורמות: גודאנוף (קיימות נורמות מגיל 3 שנים ושלוש חודשים ועד בגרות), קופין (קיימות נורמות מגיל 5 ועד בגרות).

ו. כלים להערכה רגשית-חברתית המונחים על-ידי הפסיכולוג

חשוב להדגיש, כי יש לעשות שימוש זהיר במבחנים השלכתיים בקרב ילדים בגיל הרך, משום שכישורי השפה אינם בשלים דיים. להלן דוגמאות:

ו.1. **CAT כלי השלכתי לילדים בגילאי 3 - 10 שנים ו-CAT-H המתאים בעיקר לילדים בגילאי גן.** הכלי מאפשר התייחסות לתפקוד הרגשי והחברתי של הילד ולתהליכים פסיכולוגיים. המבחן מורכב מכרטיסיות של חיות או בני אדם המתארות מצבים יום-יומיים שכיחים: אכילה, שינה, קונפליקט עם אחים ועוד.

ו.2. **מבחן השלמת משפטים**³⁷ - מבחן השלכתי לילדים, שבו הם מתבקשים להשלים משפטים הנוגעים לתפיסת הילד את עצמו בגן ובבית. עורך המבחן מציג הצעה לפרשנות של תגובות ילדים צעירים, ילדי גן חובה בגילאי 5 - 6, לסדרת משפטים.

ו.3. **מבחן בר אילן** - מבחן המעריך את מוכנות הילד לקראת המעבר לכיתה א'. המבחן מורכב מכרטיסיות של תמונות שמתוכן ניתן ללמוד על מודעות הילד לנעשה סביב בית-הספר, חרדה כללית ו/או חרדה סביב בית-הספר, העדפה לימודית/ משחקית ועוד.

37 יגאל עמנואל, שפ"ח חדרה ושפ"ח מנשה, 'טבלת שכיחויות והצעה לפרשנות של תגובות ילדים צעירים על מבחן "השלמת משפטים", פסיכולוגיה עברית.
<<http://www.psy.org.il/link.asp?t=0&cat=0&typ=&searchkey=&order=&orderDir=&page=177>>

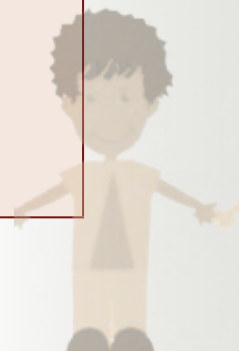

פרק ה' עבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים על-פי תכנית שנתית

תכנית העבודה השנתית של השירותים הפסיכולוגיים, המוצעת להלן, מיישמת את עקרונות העבודה של פסיכולוגים בגני-הילדים על-פי הגישה האקולוגית-מערכתית, על פני רצף של זמן. התכנית מציגה תהליך עבודה שנתי, המאפשר ליווי התפתחותי תוך התחשבות בלוחות הזמנים המוכתבים על-ידי חוזרי מנכ"ל והנחיות משרד החינוך. בכל תקופה בשנה ישנה התייחסות למטרות ולפעולות בעבודת הפסיכולוג בארבעת תחומי הפעולה שהוזכרו לעיל (פרק ג'): עבודה עם הגנת, הילדים, ההורים ושותפי התפקיד. חשוב להדגיש, כי בכל התערבות פסיכולוגית הקשורה לפרט יש לשתף את ההורים ולקבל את הסכמתם. יש לפעול על-פי קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוג (ראה פרק ז' – 'היבטים אתיים בעבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים'). כשמדובר בילד בסיכון יש לשקול לערב גורם רווחה/ פקידת סעד על-פי הצורך.

תכנית עבודה שנתית

מטרות ופעולות עם שותפי תפקיד	מטרות ופעולות בעבודה עם הורים	מטרות ופעולות בליווי ההתפתחותי של הילדים	מטרות ופעולות בעבודה עם הגנת וצוות הגן	חודשים
<p>1. עדכון שותפי התפקיד בתיק הגן. 2. בהתאם לצורך, מפגשים להיכרות ולקביעת דרכי עבודה.</p>	<p>1. היכרות של ההורים עם עבודת הפסיכולוג בגן – הפצת איגרת להורים,³⁹ עדכון ההורים על-ידי הגנת ו/או הפסיכולוג במפגש הורים שייסוב על השירות הפסיכולוגי ועל תפקיד פסיכולוג הגן. 2. מפגשי היכרות, הדרכה וייעוץ להורים, בהתאם לצרכים המתעוררים בשטח או כתגובה לפניות ישירות של ההורים.</p>	<p>1. מיפוי ילדי הגן³⁸ – המיפוי מאפשר קבלת תמונה ברמת הגן וברמה פרטנית של תחומי חוזק לצד תחומי הקושי. 2. תחילת הליווי ההתפתחותי. 3. התחלת בניית תכניות עבודה ברמה מערכתית ופרטנית. 4. הפניות חריגות לוועדות שילוב (עד סוף ספטמבר ניתן להפנות ילדים לוועדות שילוב חריגות).</p>	<p>1. היערכות לעבודה בגן – בכל שפ"ח מומלץ לפתוח תיק גן ובו מידע על מאפייני הגן. בתחילת השנה מומלץ לקרוא את המידע שהצטבר. עם הכניסה לגן יש ללמוד ולעדכן את הנתונים. 2. בניית חוזה עבודה עם הגנת, הגדרת מטרות, דרכי עבודה ותקשורת, תכנים ולוחות זמנים. 3. הצגת תהליך הליווי ההתפתחותי (הרציונל וכלי הערכה). 4. הגדרת שיתוף הפעולה עם ההורים – יידוע ההורים על תפקיד הפסיכולוג ועל דרכי הפנייה אליו. 5. התארגנות לשם מניעה ולהתמודדות עם מצבי לחץ וחירום, היכרות עם נהלים ותקנות. 6. בגני החובה כחלק בלתי נפרד מתהליך הליווי ההתפתחותי יש לעקוב אחר נושא המוכנות לכיתה א'.</p>	<p>היערכות אוגוסט-אוקטובר</p> <p>מוקד מרכזי: היכרות ומיפוי ראשוני</p>

מטרות ופעולות עם שותפי תפקיד	מטרות ופעולות בעבודה עם הורים	מטרות ופעולות בליווי ההתפתחותי של הילדים	מטרות ופעולות בעבודה עם הגננת וצוות הגן	חודשים
<p>1. יצירת קשרי עבודה ושיתוף פעולה עם כל הגורמים המטפלים בילד ועשויים לסייע בבניית תכנית ההתערבות ו/או הטיפול בילד.</p> <p>2. הפניה לגורמי טיפול בילד, ובמשפחתו, בהתאם לצורך על-פי מוקדי הקושי.</p>	<p>1. מפגשי היכרות, הדרכה וייעוץ להורים, בהתאם לצרכים המתעוררים בשטח או לפניו ישירות של ההורים.</p> <p>2. סדנה/ הרצאה לכלל הורי הגן בנושאים התפתחותיים שונים המותאמים לצרכים המתעוררים בשטח (בהתאם למתווה השירותים הפסיכולוגיים).</p>	<p>1. המשך הליווי ההתפתחותי – הפסיכולוג ישתתף בפעולת הליווי ההתפתחותי, במעקב אחר התקדמות הילדים, יהיה שותף בתצפית ובבניית תכנית התערבות, על-פי מודל RTI.</p> <p>2. שותפות בבניית תכניות קבוצתיות ופרטניות.</p>	<p>1. מענה לצרכים שוטפים של הגננת ברמה אישית ומקצועית, כגון: טיפול בבעיות משמעת, עבודת הצוות בגן, פיתוח התחום הרגשי-חברתי ועוד.</p> <p>2. בחירת תחום רלוונטי להתערבות מערכתית – התחום יכול להיגזר מהמיפוי הכולל של ילדי הגן, כצורך שמבטאה הגננת ו/או מתוך ראייה כוללת של פסיכולוג הגן את צורכי הגן והגננת.</p> <p>3. סיוע בתהליך הליווי ההתפתחותי – בתהליכי האיתור, בניית תכניות לילדים ברמה מערכתית ופרטנית בשיתוף הורים.</p> <p>4. אקלים גן – ייעוץ לגננת בפיתוח ובשיפור אקלים חיובי מיטיבי ובמניעת אלימות.</p> <p>5. הרצאה/סדנה לגננות בתאום עם הפיקוח ובהתאם למתווה השירותים הפסיכולוגיים</p>	<p>נובמבר – דצמבר</p> <p>מוקד מרכזי: איתור ובניית תכנית התערבות ברמה פרטנית ומערכתית</p>
<p>1. המשך כנ"ל.</p> <p>2. מפגשים בין-מקצועיים בהתאם לצורך.</p>	<p>1. המשך כנ"ל.</p> <p>2. במפגשים עם ההורים יש לוודא, שהם מעודכנים במצבו של ילדם ומסכימים להמשך ההתערבות.</p>	<p>1. המשך כנ"ל.</p> <p>2. הערכת תכניות ההתערבות ויעילותן.</p> <p>3. המשך תהליכי איתור ילדים ובניית תכניות התערבות.</p> <p>4. ביצוע הערכות פסיכולוגיות עבור ילדים עם קשיים משמעותיים.</p>	<p>1. המשך כנ"ל.</p> <p>2. דיון משותף גננת-פסיכולוג-הורים על ילדים עם קשיים משמעותיים – בהתאם לצורך מילוי שאלון ההפניה לוועדות שילוב / השמה על-ידי הגננת.</p> <p>3. סיוע בתהליכי ההפניה לוועדת שילוב – עד אחד במרס יש להעביר שאלון למת"א.</p> <p>4. בגני החובה – כשיש צורך בברור נוסף על מוכנותו של ילד לכיתה א', יש להפנות שאלון לשפ"ח, עד אחד במרס.</p>	<p>ינואר – פברואר</p> <p>מוקד מרכזי: מיקוד בילדים מאותרים והמשך ליווי התפתחותי לכלל הילדים</p>

מטרות ופעולות עם שותפי תפקיד	מטרות ופעולות בעבודה עם הורים	מטרות ופעולות בליווי ההתפתחותי של הילדים	מטרות ופעולות בעבודה עם הגנת וצוות הגן	חודשים
<p>1. איסוף ותכלול המידע מכל הגורמים, קבלת החלטות לשנת הלימודים הבאה. 2. במקרה הצורך ניתן לערוך דיון בין-מקצועי.</p>	<p>1. מסירת תוצאות ההערכה. 2. קבלת החלטות על מסגרת/סיוע. 3. ליווי ההורים בתהליך הפנייה לוועדות שילוב או השמה (ועדות שילוב מתכנסות בין 1.03 ל-15.05. ועדות השמה לא יאוחר מ-31.05). 4. במקרה של חילוקי דעות משמעותיים עם ההורים חשוב לערב את המפקחת ו/או גורמים ברשות. כשמדובר בילד בסיכון יש לשקול לערב גורם רווחה/פקידת סעד.</p>	<p>1. הערכות פסיכולוגיות עבור ילדים המועמדים להפניה לחינוך מיוחד, לוועדות השמה, לשילוב (בגן או לחלופין במעבר לכיתה א') ולהערכת מוכנות לכיתה א' (בהתאם למתווה השירותים הפסיכולוגים). 2. קבלת החלטות על מסגרת/סיוע בשיתוף ההורים, הגנת וכל גורמי הטיפול. המלצות על הישגות שנה נוספת בגן ניתן לדחות לחודש מאי.</p>	<p>1. המשך כנ"ל. 2. יש להמשיך להיות קשובים לצורכי הגן והגנת הכוללים, ולסייע בהתאם. 3. הפניה של ילדים נוספים – במקרים שבהם מופנים בשלב זה של השנה, ילדים שלא הועלו קודם לכן לדיון על-ידי הגנת, יש לבחון יחד עם הגנת מה היו השיקולים או החסרים שהביאו לכך, בכדי למנוע הישנות של מצבים כאלו בעתיד. 4. יש להעריך את הילדים הזקוקים להפניה לחינוך מיוחד ולפעול בהתאם. 5. סיוע בתהליך הפניית ילד למסגרת החינוך המיוחד. יש להיות ערים למורכבות תהליך ההפניה, ולסייע לגנת בהתארגנות לקראת הוועדה, הן ברמה האישית והן ברמה המקצועית. הפניה של ילד לוועדת השמה תיערך עד חודש אפריל.</p>	<p>מרס - אפריל</p> <p>מוקד מרכזי: גיבוש המלצות להמשך</p>
<p>1. סיכום העבודה השנתית עם השותפים לתפקיד. 2. בחינת המטרות שהושגו ובחינת הדרכים ליעול ולשיפור הקשר בשנת הלימודים הבאה.</p>	<p>1. מפגשי סיכום ותיעוד התהליכים. 2. הערכת מצבו של הילד ומתן המלצות להמשך – המלצה על הישגות יש להעביר עד סוף מאי. 3. סיוע בהפניה לגורמי טיפול בהתאם לצורך. 4. סיוע בסוגיות הקשורות למעבר בין מסגרות, כגון: תהליך הבקשה לסיוע בכיתה א'.</p>	<p>1. המשך מעקב וסיוע לילדי הגן. 2. סיום תהליך קבלת החלטות ומתן המלצות. המלצות הישגות שנה נוספת בגן יש למסור עד סוף מאי. 3. תיעוד וסיכום – סיכום חוות הדעת וכתבת הדוחות, תיוק החומרים בהתאם למקובל בשפ"ח.</p>	<p>1. המשך מתן מענה שוטף לגנת. 2. סיכום העבודה השנתית בגן עם הגנת ברמה המערכתית והפרטנית – בחינת המטרות שהושגו והגדרת הצרכים לשנת הלימודים הבאה. 3. מומלץ לתעד את המסקנות וההחלטות בתיק הגן.</p>	<p>מאי - יוני</p> <p>מוקד מרכזי: תהליכי מעקב וסיכום</p>

פרק ו' היבטים אתיים בעבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים

הסוגיות האתיות שאיתן מתמודד פסיכולוג הגן הן חלק בלתי נפרד מהתפיסה האתית הכוללת של עבודת הפסיכולוג החינוכי והשירות הפסיכולוגי החינוכי (קוד האתיקה של הפסיכולוגים בישראל – 2004; קוד האתיקה של הסתדרות הפסיכולוגים החינוכיים בארה"ב NASP.⁴⁰

עם זאת, יש להדגיש מאפיינים אחדים של **עבודת הפסיכולוג בגיל הרך ועקרונות אתיים הנלווים להם:**

א. המפגש הישיר עם ילדי הגן – הפסיכולוג החינוכי עורך ביקורים שוטפים במהלך יום הלימודים בגן. סוגיה זו היא ייחודית לגן-הילדים, מכיוון שהפסיכולוג נחשף באופן ישיר להתנהגותם ולתפקודם של כלל ילדי הגן, הגננת, הצוות ולאיינטראקציות ביניהם. עקב כך יכול להתקבל מידע מקצועי משמעותי בצורה מכוונת או בלתי מכוונת. במצבים כאלו, כאשר מאותר ילד שלא הופנה על-ידי הגננת ו/או הוריו, יש להזמין את ההורים לשיחה ולשתף את הגננת בתוכן השיחה בהתאם להסכמת ההורים. בכל מקרה של תצפית בילד מסוים, מפגש פרטני או הערכה פסיכולוגית לילד יש לקבל את הסכמת הוריו כמקובל, ולתעד את אישור ההורים בתיקו של הילד. במקרה של הורים פרודים יש לקבל את הסכמת שני ההורים.

חשוב מאוד להפיץ בתחילת השנה מכתב לכל הורי הגן שבו מוסברים תפקיד הפסיכולוג בגן ודרכי הפנייה אליו.^{41 42}

ב. מחויבות אתית לצוות הגן – במהלך הכניסה לגן נחשף צוות הגן בפני הפסיכולוג וסומך עליו שלא ישתמש במידע אלא להדרכתו ולקידום הילדים. יש לגלות רגישות למידע המתגלה בתצפית הבלתי אמצעית על התנהלות הגן, ולהקפיד על שמירה על סודיות בהתאם לכללי האתיקה, בכל הנוגע למידע שנחשף בפני הפסיכולוג.⁴³

ג. המורכבות בעבודה עם כמה גורמים – הגן הוא סביבה אקולוגית מורכבת שקשורים אליה צוות הגן, גורמים נוספים בתוך הגן ומחוצה לו וההורים. אופייה של עבודת הפסיכולוג החינוכי בגן-הילדים, מעצם טבעה, עלולה להציב אותו בפני ריבוי נאמנויות לגורמים שונים כדוגמת: הילד, הוריו, הגננת, המפקחת, גורמי רשות ועוד. על הפסיכולוג להיות ער למחויבות האתית שיש לו בעבודתו כלפי כל אחד מהגורמים, להיות מודע למציאות זו ולפעול בהתאם.⁴⁴

ד. מיומנות מקצועית – בכדי לפעול באופן מיטבי למען קידום טובתם ורווחתם הנפשית של ילדי הגן, הוריהם והצוות החינוכי, על הפסיכולוג החינוכי להיות בעל ידע רחב ולהתעדכן באופן שוטף ומתמיד בתחום התפתחות הילד: גישות תיאורטיות, אבחונים, גישות טיפוליות ועוד.⁴⁵

ה. אחריות חברתית – בעבודתו בגן-הילדים נפגש הפסיכולוג עם ילדים המגיעים ממסגרות חברתיות ומשפחתיות שונות. קיימת חשיבות רבה לזיהוי מקור השונות בהיבט הרב-תרבותי בתפקודם של הילדים. בגיל הרך זהירות זו מקבלת משנה תוקף. על הפסיכולוג להיות מודע להבדלים האישיים והתרבותיים-חברתיים של הילדים ומשפחותיהם, ולהתאים את שיטות עבודתו לאפיונים של כל ילד. יש להיות מודעים ליכולת השינוי המהירה בגילאים הצעירים, כמו גם לאפשרויות להפעלת מנגנוני 'פיצוי'. הזהירות חיונית למניעת אבחנות-יתר וליצירת אפקט סטיגמטי.⁴⁶

40

<http://www.psychology.org.il/article/27/>

<http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>

ראו דוגמה בנספח א'.

41

ראו סעיף 4.2 בקוד האתיקה - הסכמה להתערבות פסיכולוגית.

42

ראו סעיף 3 בקוד האתיקה - שמירת סודיות.

43

ראו סעיף 5.6 בקוד האתיקה - נאמנויות כפולות.

44

ראו עיקרון ב' וסעיף 2 בקוד האתיקה - מקצועיות.

45

ראו עיקרון ד' בקוד האתיקה - אחריות חברתית.

46

ו. **שמירת החומר המקצועי** – מומלץ להכין לכל גן תיק שבו יתועד תהליך הליווי ההתפתחותי במסגרת החינוכית. בתיק יש לרשום את הביקורים שנערכו בגן, השיחות עם הגננת וההורים, סיכומי ועדות ושיבות הקשורות לעבודה בגן, וכן מעורבות בתהליכים נוספים.⁴⁷ כאשר בתהליך הליווי ההתפתחותי עולה צורך בפגישות פרטניות עם הילד ועם הוריו, יש לתעד את התהליך גם ברישום על שם הילד, ולתייקו על-פי המקובל בשפ"ח. לגבי כל ילד העולה לדיון בוועדת שילוב ו/או בוועדת השמה, יש לתעד את כל ההליכים ולשמרם תחת שמו של הילד בשפ"ח, על מנת לערוך מעקב אחר התקדמותו של הילד.⁴⁸

תיק גן, נספח ו'1. 47
ראו סעיף 2.3 בקוד האתיקה - תיעוד, שמירה ומסירה של רישומי התערבויות פסיכולוגיות. 48

נספחים

חומרים נלווים למסמך
המסמכים המצורפים הם דוגמאות לטפסים שימושיים שחשוב להתאימם למאפייני האוכלוסייה ולמטרת השימוש.

א. איגרת להורים ידוע ההורים בדבר עבודתו של פסיכולוג חינוכי מהשפ"ח, דרכי תקשורת וכו'

ב. טופס מיפוי גן

ב.1. מיפוי ילדי גן חובה

ב.2. מיפוי ילדי טרום-חובה

ג. טופס ויתור סודיות

ד. ריאיון הורים

ה. טופס סיכום נתונים על אודות ילד גן (שאלות מרכזיות להערכת המוכנות לכיתה א')

ו. תיק גן

ו.1. ריכוז נתונים

ו.2. סיכום עבודה שנתי

ו.3. רישום פעילויות

איגרת להורים

בגן שבו לומד/ת בנכם/בתכם יבקר פסיכולוג הגן _____ מטעם השירות הפסיכולוגי חינוכי (שפ"ח) של _____ (שם הרשות המקומית).

הפסיכולוג החינוכי, העובד בגן-הילדים, פועל על-פי תפיסה מערכתית רב-ממדית, המבוססת על ידע התפתחותי עדכני. עבודתו היא חלק ממערך ארגוני כולל של השירותים הפסיכולוגיים החינוכיים מטעם משרד החינוך, הפועלים ברשויות המקומיות. מטרת עבודת הפסיכולוג בגן-הילדים היא ליווי התפתחותי לכלל ילדי הגן על-פי צורכיהם. ליווי זה מכוון לסייע ביצירת תנאים מתאימים להתפתחותם המיטבית של הילדים.

הפסיכולוג מבקר בגן באופן רציף במשך השנה. במהלך שהותו בגן הוא עורך תצפיות, ומייעץ ומסייע לגננת ולצוות הגן להשיג את יעדיהם. לעיתים, כאשר מתעורר צורך ויש להתייחס באופן ממוקד לצורכי הילד, הוא יזמין לפגישה אתכם, ההורים, לצורך דיון משותף.

במידת הצורך ניתן לפנות אל הפסיכולוג באמצעות הגננת או ישירות לשפ"ח לטלפון _____ פקס: _____

כתובתנו היא: _____

בברכה,

מנהל/ת השירות הפסיכולוגי

מיפוי גן חובה תשע"_____

שם הגן: _____ שם הגנת: _____
 טלפון בגן: _____ טלפון של הגנת: _____
 שם הפסיכולוג: _____ תאריך: _____

מספר ילדי גן חובה	מספר ילדי טרום-חובה	סך כל ילדי הגן

ילידי סתיו - ספטמבר, אוקטובר, נובמבר, דצמבר עד: _____

שם	תאריך לידה	האם מתעורר קושי (לא/כן) ? אם כן, ציינו באיזה תחום: שפתי, מוטורי, קוגניטיבי, רגשי, התנהגותי, חברתי	המלצות העמקת הערכה (ציינו את הגורם המבצע), בניית תכנית בתוך הגן, המלצות להורים, הפניה לטיפול וכד'
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			

ילדים שנשארו שנה נוספת בגן

שם	תאריך לידה	סיבת ההישארות	המלצות
1			
2			
3			
4			
5			

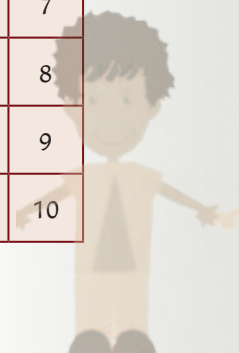

ילידי ינואר - אוגוסט המגלים קשיים או שישנה התלבטות ביחס אליהם

שם	תאריך לידה	מוקד הקושי (שפתי, מוטורי, קוגניטיבי, רגשי, התנהגותי, חברתי)	המלצות העמקת הערכה (ציין את הגורם המבצע), בניית תכנית בתוך הגן, המלצות להורים, הפניה לטיפול וכד'
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

ילדים המטופלים במסגרות שונות כגון: גנת שילוב, קלינאית/ת תקשורת, מרפאה בעיסוק, המכון להתפתחות הילד, רווחה, פסיכולוג פרטי ועוד

שם	תאריך לידה	סוג ומסגרת הטיפול	האם ישנו חומר/מידע?	המלצות
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

ילדים המטופלים במסגרות שונות כגון: גנת שילוב, קלינאית/ת תקשורת, מרפאה בעיסוק, המכון להתפתחות הילד, רווחה, פסיכולוג פרטי ועוד

שם	תאריך לידה	סוג ומסגרת הטיפול	האם ישנו חומר/מידע?	המלצות	
					1
					2
					3
					4
					5

מס' תיק: _____

ויתור סודיות - אישור מסירת מידע

אנו הח"מ, הורי התלמיד/ה (או, אפוטרופוסים אחרים בהיעדר הורים):

שם משפחה: _____ שם פרטי: _____

ת"ז: _____, תאריך לידה: _____

נותנים בזאת רשות לשפ"ח _____ למסור את המידע הפסיכולוגי / חינוכי / סוציאלי / רפואי / פרא-רפואי או

אחר, הנחוץ לקביעת דרכי הטיפול בבנו / בתנו הנ"ל לידי: _____

לשם כך, הרינו משחררים את השפ"ח מחובת השמירה על סודיות המחויבת על-פי החוק.

אין בהסכמת/תנו להעברת המידע שלעיל אישור או הסכמה מראש או בדיעבד להחלטות ו/או המלצות שתתקבלנה

על-ידי כל גורם שהוא בנוגע לבנו/ בתנו.

בכבוד רב,

שם האם (מלא): _____ ת"ז: _____ כתובת: _____

תאריך: _____ חתימת האם: _____

שם האב (מלא): _____ ת"ז: _____ כתובת: _____

תאריך: _____ חתימת האב: _____

נחתם בנוכחות:

שם: _____ תפקיד: _____ תאריך: _____

חתימה: _____

שאלון / ריאיון הורים

פרטים

שם המשפחה: _____ שם הילד: _____ מין _____

תאריך לידה: _____ תעודת זהות _____

כתובת: _____ טל: _____ טל נייד: _____

שם הגן/בית-הספר: _____ כיתה: _____ רגילה/ח"מ, שם גננת/מורה: _____

שם האם: _____ גיל: _____ השכלה: _____ עיסוק: _____

ארץ מוצא _____ תאריך עלייה: _____

שם האב: _____ גיל: _____ השכלה: _____ עיסוק: _____

ארץ מוצא _____ תאריך עלייה: _____

מצב משפחתי (נשואים, פרודים, גרושים, חד-הורי): _____

מסגרת חינוכית/עיסוק	גיל	אחים: שם

הגורם המפנה וסיבת ההפניה: _____

אבני דרך בהתפתחות

1. הריון ולידה

הריון ומהלכו: תקין/ בסיכון/ אחר פרט: _____
לידה: שבוע לידה _____ סוג לידה: רגילה/ קיסרית/ אחר, פרט _____
משקל בלידה: _____ מצב הילוד לאחר הלידה (אפגר): _____
ברית מילה: בזמן/ דחוי פרט _____
תאר את הילד בשנה הראשונה (טמפרמנט, סקרנות, ערנות, בכי, חיוך): _____

2. התפתחות חושית-מוטורית

ישיבה בגיל: _____
זחילה: לא/ כן בגיל: _____
הליכה בגיל: _____
תאר את התפקוד בתחום המוטוריקה הגסה מאז ועד היום (טיפוס, קפיצות, נפילות...): _____
תקין/ ישנם קשיים פרט: _____

תאר את התפקוד בתחום המוטוריקה העדינה מאז ועד היום

(צביעה, גזירה, ציור, כתיבה ועוד) תקין/ ישנם קשיים

פרט: _____
האם ישנה דומיננטיות של יד? לא / כן דומיננטיות של יד: ימין/ שמאל
ויסות תחושת-מוטורי: _____
1. האם הילד מגלה רגישות או הימנעות מרעש, מריח, ממגע וכד' לא/ כן פרט: _____
2. האם קיימת תנועתיות ו/או חוסר שקט מוטורי? לא/ כן פרט: _____

אם התעוררו קשיים בתחום התחושת-מוטורי, האם קיבל/ מקבל סיוע:

לא/ כן פרט: (מסגרת הטיפול, סוג ומשך הטיפול ועוד): _____

3. התפתחות שפה

מילים ראשונות בגיל: _____
משפטים ראשונים (שתי מילים ויותר): _____
תאר את התפקוד השפתי מאז ועד היום: _____
אוצר מילים: תקין / ישנם קשיים פרט _____
שליפת מילים: תקין / ישנם קשיים פרט _____

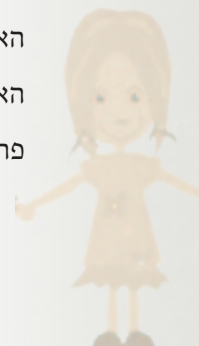
מבנה המשפט: תקין / ישנם קשיים פרט _____
דיבור (הגייה, גמגום, החלפה, השמטה): תקין / ישנם קשיים פרט _____
כישורי שיח, דיאלוג, הדדיות בשיחה: תקין / ישנם קשיים פרט _____
שפות נוספות בבית: _____ התפקוד תקין / ישנם קשיים פרט: _____
אם התעוררו קשיים בתחום השפתי, האם קיבל / מקבל סיוע? לא / כן פרט (מסגרת הטיפול, סוג ומשך הטיפול ועוד)
_____ :

4. אוטונומיה ועצמאות

הרגלי אכילה בשנים הראשונות: יניקה? לא/ כן עד גיל _____ גמילה מבקבוק בגיל _____
מעבר לאוכל מוצק: תקין/קושי פרט _____
האם ישנם קשיים סביב נושא האכילה כיום? לא / כן פרט: _____
חפץ מעבר: האם ישנו חפץ שהילד צמוד אליו כיום (בובה, חיתול בד, שמירה, מוצץ וכד')?
לא / כן פרט: _____ גמילה ממוצץ/אצבע בגיל _____
הרגלי שינה: (שעת השכבה וקימה, מקום שינה ועוד..) _____
האם הילד סובל מקשיי הירדמות/ שינה / קימה? לא/כן פרט: _____
האם ישנו קושי בהתארגנות בבוקר? לא/ כן פרט: _____
חינוך לניקיון – גמילה מחיתולים: ביום בגיל: _____ בלילה בגיל: _____
האם קיימת היום הרטבת יום / לילה ? לא / כן פרט: _____
תאר את תהליכי הגמילה: ספונטנית/ כפויה/ ממושכת פרט: _____
תאר את מידת העצמאות של הילד כיום (לבוש, שירותים, התארגנות בבית/ בגן/ בכיתה וכד')

5. רקע רפואי

האם הילד בריא? כן/ לא פרט: _____
האם סבל בעבר או כיום ממחלות חוזרות / אשפוזים/ ניתוחים/ אלרגיות? לא / כן פרט: _____
האם עבר בדיקת ראייה? לא/ כן תאריך: _____
תוצאות: _____
האם עבר בדיקת שמיעה? לא/ כן תאריך: _____ תוצאות: _____
האם מקבל טיפול תרופתי? לא/ כן פרט: _____
האם במשפחה יש מחלות כרוניות או תופעות יוצאות דופן (פיגור, מחלות נפש וכד') ? לא / כן
פרט: _____

6. מערכות חינוך והסתגלות: תאר באופן כרונולוגי מהילדות ועד היום

האם היו קשיים בתפקוד? פרט	האם היו קשיים בתהליך ההסתגלות? פרט	מסגרת	גיל

7. תפקוד רגשי-חברתי-התנהגותי

תאר את יחסיו עם המשפחה (הורים, אחים, משפחה מורחבת): _____

תאר את יחסיו החברתיים (מארח, מתארח, תדירות, מספר חברים, יכולת לשתף ולוותר): _____

תאר את סדר היום והעיסוק בשעות הפנאי (העדפות משחקיות, תחביבים, חוגים ועוד...): _____

האם חלו שינויים כלשהם במשפחה הקרובה / המורחבת ו/או בסביבה?
(גירושין, אובדן, מחלות, תאונות, פיטורין, גיוס, לידה וכד')

כיצד הגיב הילד למצב זה? _____

תפקוד רגשי / חברתי כולל (סמנו את תדירות הופעת ההתנהגות):

פרט: מתי זה קורה? באילו מקרים?	כלל לא	לעיתים רחוקות	לפעמים	לרוב	
					נשמע להוראות ההורים
					לילד מצב רוח טוב
					מגלה סקרנות ועניין
					מסוגל להתרכז ולהתמיד במטלה (פרט למחשב ולטלוויזיה)
					מגלה תוקפנות
					מגלה עקשנות
					דורש לקבל כל דבר כאן ועכשיו (קושי בדחיית סיפוקים)
					מתמודד עם מצבי תסכול / כישלון
					נוטה לבכות ולהתעצבן
					יוצר תקשורת חיובית עם בני גילו
					יוצר תקשורת חיובית עם מבוגרים
					מתקשה להיפרד
					ישנם פחדים
					מופיעות עוויתות (טיקים)
					התנהגות מינית חריגה (אוונות, עיסוק-יתר בנושא...)

סיכום

נקודות החוזק של ילדכם בבית ובמערכת (בגן/בבית-הספר): _____

נקודות לקידום וקשיים מרכזיים בבית ובמערכת (בגן/בבית-הספר): _____

כיצד לדעתכם ניתן לסייע לו בשנה זו / בשנת הלימודים הבאה? _____

הערות: _____

שם ממלא השאלון: _____

המשתתפים בריאיון: _____

נספח ה'

סיכום נתונים על אודות ילד גן-חובה

(שאלות מרכזיות להערכת המוכנות לכיתה א')

שם: _____ מין: ז / נ תאריך לידה: _____ מבנה פיזי: _____

הערות	אין / לא נכון	יש / נכון	שאלות מרכזיות
			1. האם ישנם גורמים משמעותיים המכוונים לקבלת החלטה להישארות בגן?
			א. איחור בהתפתחות המוקדמת
			ב. גורמי לחץ מרובים
			2. האם ישנם גורמים הנוגדים הישארות?
			א. בעיות התנהגות
			ב. קשיי קשב וריכוז
			ג. רמזים ללקויות למידה
			ד. ילד גדול בשנתון
			ה. אינטליגנציה נמוכה / חשד לאינטליגנציה נמוכה
			3. האם ישנם כוחות המסייעים ללמידה?
			א. מודעות פונולוגית
			ב. שיום אותיות
			ג. שיום ספרות
			ד. כתיבה - יכולת מוטורית תקינה
			ה. שפה תקינה, אוצר מילים תקין
			ו. זיכרון עבודה
			4. האם ישנם כוחות רגשיים-חברתיים המסייעים להסתגלות?
			א. עמידות אגו גבוהה - יכולת להגיב באופן גמיש לשינויים בסביבה ובמעברים ממצב למצב.
			ב. יכולת ויסות דחפים ורגשות בהתאם לנסיבות, יכולת לשאת מצבי תסכול.

			ג. יכולת לקבל סמכות – גבולות, להישמע להוראות
			ד. לילד כישורים חברתיים טובים
			ה. לילד מוטיבציה ללמידה
			5. האם ישנם כוחות משפחתיים המסייעים להתפתחות ולגדילה?
			א. משפחה מודעת/ תומכת / מגויסת לטיפול בילד
			ב. משפחה מאפשרת עצמאות וגדילה של הילד
			ג. ישנה סמכות הורית, גבולות ברורים
			ד. משפחה מטפחת / מעשירה / מספקת גרייה מתאימה לילד
			6. האם ישנם כוחות במערכת המסייעים לילד?
			א. הגננת מגויסת לטיפול בילד ומסייעת לו
			ב. הילד מקבל סיוע מגננת שילוב/ קלינאי/ת/ ריפוי בעיסוק
			ג. בבית-הספר הקולט ישנו מערך סיוע ותמיכה

מידת ההתקדמות של הילד במהלך השנה: _____

עמדת הגננת בנוגע למסגרת המתאימה בשנת הלימודים הבאה: _____

עמדת ההורים בנוגע למסגרת המתאימה בשנת הלימודים הבאה: _____

המלצה מסכמת: _____

תיק גן

ריכוז נתונים בגן – בשנת הלימודים תשע"_____

שם הפסיכולוג: _____

א. נתונים כלליים

1. שם הגן: _____ טלפון: _____ כתובת: _____

2. שם הגננת _____ טלפון/נייד: _____

3. שם הסייעת: _____ טלפון/נייד: _____

4. שם המפקחת על הגן: _____

5. שם בית-הספר שאליו מוזן הגן: _____

6. מספר הילדים: חובה: _____ טרום: _____ טרום-טרום: _____

7. שם גננת השילוב: _____ טלפון: _____

מספר ילדי שילוב: _____

8. מאפייני אוכלוסיית הילדים וההורים: (רקע סוציו-אקונומי, עולים חדשים, אפיונים ייחודיים, נקודות כוח וחולשה)

9. פרויקטים/תכניות הפועלות בגן (ציין את שם מפעיל התכנית/פרויקט בגן):

10. שותפים נוספים לעשייה ולעבודה בגן (ציין שם ותפקיד):

ב. מטרות העבודה לשנה זו (שנקבעו עם הגננת):

ג. הערות ודגשים עיקריים לשנת הלימודים הנוכחית :

סיכום עבודה שנתית בגן – בשנת הלימודים תשע"_____

א. עבודה מערכתית

1. עבודה מערכתית עם הגננת ועם צוות הגן: תאר את תהליך העבודה בגן, שיתוף הפעולה עם הגננת, הנושאים שעלו לדיון ועוד.

2. מוקדי הפעילות העיקריים:

3. עבודה עם ההורים: מידת שיתוף הפעולה של ההורים בגן, הנושאים העיקריים שהועלו לדיון, דרכי הפנייה של ההורים, התגייסות לטיפול וכד':

4. היערכות והתערבויות במצבי לחץ, חירום ומשבר (תאר בקצרה את ההתערבות):

5. הרצאות/סדנאות (תאר בקצרה את הפעילות):

ב. הערכות ואבחונים

1. **הערכת מוכנות** והמלצות להישארות שנה נוספת בגן:

מספר הילדים שהופנו להערכת מוכנות _____

מספר הילדים שעברו הערכה בפועל _____

מספר הילדים שעליהם הומלץ להישאר בגן _____

מספר הילדים שעליהם הומלץ לעלות לכיתה א' + שעות שילוב _____

מספר הילדים שעליהם הומלץ לעלות לכיתה א' _____

2. **אבחונים** מלאים:

מספר הילדים שהופנו לאבחון מלא _____

מספר הילדים שאובחנו באבחון מלא _____

בעקבות האבחונים, כמה ילדים הופנו לוועדת השמה? _____

כמה ילדים קיבלו זכאות לחינוך מיוחד? _____

פרט סוגיות שעלו סביב נושא ההשמה:

ג. התערבויות ברמת הפרט

מספר המפגשים (כולל מפגשים עם ההורים, עם הגננת, עם הילד (וכו')	סוג ההתערבות (כגון: הדרכה ויעוץ להורים, הדרכה לגננת, טיפול בילד)	סיבת ההפניה	שם הילד (ראשי תיבות)

ד. סיכום והמלצות למוקדי התערבות לשנה הבאה:

הפסיכולוג/ית: _____

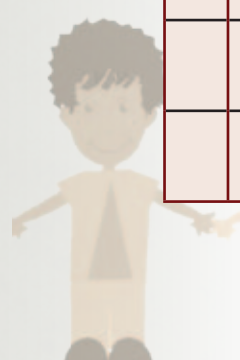
דף פעילות חודשי

יום.....תאריך.....		
שעה	סוג פעילות/ קליינטים/ נושא הפגישה	קוד

יום.....תאריך.....		
שעה	סוג פעילות/ קליינטים/ נושא הפגישה	קוד

יום.....תאריך.....		
שעה	סוג פעילות/ קליינטים/ נושא הפגישה	קוד

יום.....תאריך.....		
שעה	סוג פעילות/ קליינטים/ נושא הפגישה	קוד

פרק ז' קישורים המופיעים במסמך וקישורים מומלצים נוספים על פי סדר א"ב

קישור	מקור	נושא	
http://education.academy.ac.il/Admin/Data/Publications/breznitz-hebrew.pdf	האקדמיה הישראלית למדעים	אבחון מדידה והערכה גן - ב', תמונת מצב והמלצות (2008). דוח של האקדמיה הישראלית למדעים	1
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/MinhalPedagogi/Agafim	משרד החינוך	האגף לחינוך קדם-יסודי	2
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/KitaAlef/Maavarim/MaamarHoreBderech.htm	משרד החינוך	הורה בדרך לבית-הספר - ציפורה שוורץ ובנימינה שילה	3
(ראו קישור היערכות גני-הילדים בעקבות המלחמה הכנה לפתיחת שנת הלימודים 2006		היערכות גני-ילדים בחירום	4
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Meyuchadim/special_edu/YedaTheory.htm	שפ"נט	הפניית ילד לחינוך מיוחד - חומרים לעבודה - שפ"י	5
ועדת שמיד - תכנית לאומית לטיפול בילדים ונוער בסיכון ובמצוקה	שפ"נט	'התחלה טובה' של ועדת שמיד	6
(התמודדות עם מצבי לחץ בעיתות חירום בגן-הילדים	האגף הקדם-יסודי	התמודדות עם מצבי לחץ בעיתות חירום בגן-הילדים	7
http://cms.education.gov.il/educationcms/applications/mankal/etsmedorim/3/3-10/horaotkeva/k-2010-8a-3-10-12.htm	חוזר מנכ"ל משרד החינוך	חוזר מנכ"ל תשע"א/8(א), דחיית המעבר לבית-הספר והישארות שנה נוספת בגן-חובה	8
תשס"א-10(א) 2-23 המלצות לטיפול בילדים בלתי גמולים מחיתולים - הוראות קבע.mht	חוזר מנכ"ל משרד החינוך	חוזר מנכ"ל תשס"א/10(א) המלצות לטיפול בילדים בלתי גמולים מחיתולים	9

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/applications/mankal/arc/s2ak2_1_2.htm	חוזר מנכ"ל משרד החינוך	חוזר מנכ"ל (תש"ס/2/א) התמודדות מערכת החינוך עם פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים	10
http://www.education.gov.il/edun_doc/sc6bk2_1_7.htm	חוזר מנכ"ל משרד החינוך	חוזר מנכ"ל יצירת אקלים בטוח וצמצום האלימות במוסדות חינוך	11
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/applications/mankal/arc/sf8bk1_2_36.htm	אתר 'אוח' משרד החינוך	חוזר מנכ"ל תשס"ו/8 יישום חוק החינוך המיוחד ועדת שילוב מוסדית, ועדת השמה וועדת ערר	12
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/3/3-7/HoraotKeva/K-2010-8a-3-7-1461.htm	חוזר מנכ"ל משרד החינוך	חוזר מנכ"ל מתווה השירות הפסיכולוגי החינוכי	13
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/pirusmim/catalog/Perek1.htm	פרסומי שפ"י	'כל הגן במה - מקומה של הגנת בטיפוח רגשי-חברתי ובקיום יחסים איכותיים בגן-הילדים' מחברות: תמר ארז, אסנת בינשטוק ורננה לוקס הוצאת משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (2005).	14
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/ShlaveiChaim/GilRach/gilrach/ModelAvodaGaneyHova.htm	שפ"ינט	להשאיר או לא להשאיר - זאת השאלה?! מיכל אנגלרט ויעל אברהם - מודל עבודה שפ"ח באר שבע לעבודה בגני-הילדים - במודל מפורטים כלים, טפסים ולוחות זמנים לעבודה בגן, תשס"ג.	15
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/PreSchool/Mediniyut/Haaracha/mabatim.htm	אתר 'אוח' החינוך הקדם יסודי	מבטים - 'מסתכלים בסביבה טבעית על ילדים' הדרכה לעריכת תצפיות בסביבה הגנית על ילדים	16
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/gapim/psychology/shetach/MivhatBshalut.htm	שפ"ינט	מבחן בשלות יחידני לכיתה א' סיכום מחקר - רלי אביטל ושרון פילובסקי שפ"ח קריית ביאליק	17
http://www.hebpsy.net/link.asp?t=0&cat=search&searchkey=	פסיכולוגיה עברית	מבחן 'השלמת משפטים' - הצעה לפרשנות של תגובות ילדים צעירים, יגאל עמנואל, שפ"ח חדרה ושפ"ח מנשה	18

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/mediniyut/HanchayotVeNehalim/StandartimVaadodHok.htm	שפ"נט	מסמך הסטנדרטים לכתיבת הערכות פסיכולוגיות לוועדות על-פי חוק	19
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Meyuchadim/special_edu/RTIEkronotLiba.htm	שפ"נט	מודל התערבות ותגובה RTI, ניצה ענבי ז"ל ונילי זלצמן	20
http://education.academy.ac.il/Admin/Data/Publications/Klein_Web_Final_160708.pdf	האקדמיה הישראלית למדעים	ממחקר לעשייה בחינוך לגיל הרך (2008) - דוח ועדת מומחים של האקדמיה הישראלית למדעים	21
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/ShlaveiChaim/GilRach/gilrach/HisharutGan1.htm	שפ"נט	סוגיות בנוגע להישארות בגן - פורום הגיל הרך בשפ"י	22
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/pirusmim/AlonMekuvan/Alon11.htm	שפ"נט	עלון מקוון מספר 11 - הגיל הרך בנוגע להישארות בגן	23
http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/548AB173-9E06-4E5F-9960-1830B082C391/113451/KavimManhim.pdf	האגף לחינוך קדם-יסודי	עשייה חינוכית בגן-הילדים - קווים מנחים לצוות החינוכי, תש"ע 2010	24
http://www.psychology.org.il/article/27	הפ"י	קוד האתיקה של הפסיכולוגים בישראל 2004	25
of Principles Ethical APA Conduct of Code and Psychologists	אתר APA	קוד האתיקה של הסתדרות הפסיכולוגים בארה"ב American Psychological Association	26
http://cms.education.gov.il/educationcms/units/kavpatuach/zchuyot/chrachim/vaadathasama/	אתר 'אוח' החינוך המיוחד	קישור לחוברת להורים שעניינו של ילדם נדון בוועדות (שילוב, השמה ועוד) על-פי חוק החינוך המיוחד	27
www.sdqinfo.com		. שאלון יכולות וקשיים (Strengths & Difficulties Questionnaire)	28

http://cms.education.gov.il/ EducationCMS/Units/Shefi/gapim/ likuy_lemida/Maagan.htm	שפ"נט	תכנית מעג"ן	29
http://cms.education.gov.il/Educa	שפ"נט	תפקיד היועצות בגיל הרך	30
http://cms.education.gov.il/ EducationCMS/Units/Shefi/ gapim/psychology/shetach/ GanKeHizdamnut.htm	שפ"נט	תרומת פסיכולוגיית ה-Self להבנת עולמו הפנימי של הילד - הרצאתה של יהודית סלומון	31

פרק ח' מראי מקום

אליצור, י', בן סימון, ע' והירש בר-אשר, מ' (2009). **חוברת הדרכה לשימוש בשאלון SDQ**. האוניברסיטה העברית בירושלים, בית-הספר לחינוך, המחלקה לפסיכולוגיה חינוכית קלינית של הילד. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

אמית-בן עמי, נ' (1987). איתור קשיי הסתגלות ומשאבים חיוביים בילדי גנים. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

אמית-בן עמי, נ' ובנימיני, ק' (1988). **כלי לאיתור קשיי הסתגלות ומשאבים חיוביים בילדי גנים**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות ועיריית ירושלים.

ארהרד, ר' (2001). אקלים חינוכי מיטבי ערכה לאבחון ולהתערבות. משרד החינוך.

אשל, י' ובנסקי, מ' (1995). מבחן מוכנות והערכת גנת כחזאית של הישגים והערכת מורה בבית-הספר. **מגמות ל"ו**, עמ' 451 – 464.

ברזניץ, צ' וימין, ר' (עורכות) (2008). אבחון, מדידה והערכה גן - ב', תמונת מצב והמלצות. צוות הבדיקה לנושא אבחון, מדידה והערכה לגיל הרך. ירושלים: האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

גולדהירש, א' (2003). 'איתותי מצוקה של ילדים במצבי לחץ'. בתוך: **התמודדות עם מצבי לחץ בעיתות חירום בגן-הילדים**, האגף לחינוך קדם יסודי/שפ"י, משרד החינוך.

הבר, ד' (1983). מסל"ג, מבחן סקירה לילדי גן, איסוף נתונים למטרות איתור, סינון ותכנון התערבות חינוכית-טיפולית. קריית ביאליק: עיריית קריית ביאליק, השירות הפסיכולוגי החינוכי.

כהן, א' (2007). 'התמודדות הורית וטיפול בהורות'. בתוך: א' כהן (עורכת) **חויית ההורות: יחסים, התמודדויות והתפתחות**. קריית ביאליק: אח.

מינקוביץ, א' (1967). 'מבחן המוכנות בחשבון בראשית כיתה א"'. **בחינוך היסודי ד' (י"ג)**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות.

סמילנסקי, ש' ושפטיה, ל' (1993). המשחק הסוציודרמטי - אמצעי לקידום לימודי, חברתי ורגשי של ילדים צעירים. קריית ביאליק: אח.

קליין, פ"ש ויבלון, י"ב (עורכים) (תשס"ח / 2008). **ממחקר לעשייה בחינוך לגיל הרך**. הוועדה לבחינת דרכי החינוך לגיל הרך, היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית למדעים.
<<http://www.academy.ac.il/data/egeret/86/EgeretArticles/early-childhood-education-hebrew.pdf>>

שפטיה, ל' (2003). **מוכנות לבית-הספר**. קריית ביאליק: אח.

Barnett, D. Van DerHeyden, M. & Witt, J.C. (2007). 'Achieving Science-Based Practice through Response to Intervention: What It Might Look Like in Preschools', *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 17, pp. 31-54.

Bredenkamp, S. (Ed.) (1986). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs Serving Children from Birth Through Age 8*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press

Campbell, F. A. & Ramey, C. T. (1995). 'Cognitive and school outcomes for high-risk African-American students at middle adolescence: Positive effects of early intervention'. *American Educational Research Journal*, 32, pp. 743-772.

Caplan, G. (1964). *Principles of Preventive Psychiatry*. New York: Basic Books.

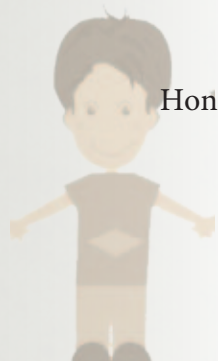
Clinton, A. (2008). 'Response to intervention with kindergarten children: Hopes and realities'. *The School Psychologist*, 62, pp. 99-103.

Greenspan, N. T. (1985). *First feelings: Milestones in the emotional development of your baby and child from birth to age 4*. New York: Viking.

Hamre, B. K. & Pianta, R. C. (2001). 'Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade'. *Child Development*, 72, pp. 625-638.

Hirsh-Paske, K. Kochanoff, A., Newcombe, N. S., & deVilliers, J. (2005). 'Using scientific knowledge to inform preschool assessment: Making the case for "Empirical Validity"'. *Social Policy Report*, SRCD, 19.

Honig, A. S. (1995). 'Choosing childcare for young children'. In: M. H. Bornstein (Ed.) *Handbook of Parenting* (4). Hillsdale, NJ: Earlbaum.

- Horowitz, F. D. (2000). 'Child development and the PITS: Simple questions, complex answers, and developmental theory'. *Child Development*, 71, pp. 1–10.
- Leavitt, R. L. (1995). 'Parent–provider communication in family day care homes'. *Child and Youth Care Forum*, 24, pp. 231–245.
- Lichtenstein, R. & Ireton, H. (1984). *Preschool screening: Identifying young children with developmental and educational problems*. Orlando, FL: Grune & Stratton.
- Long, F., Peters, D., & Garduque, L. (1985). 'Continuity between home and day care: A model for defining relevant dimensions of child care'. *Advances in Applied Developmental Psychology*, 1, pp. 131–170.
- Love, J. M. et al, (2005). 'The effectiveness of early head start for 3-year -old children and their parents: Lessons for policy and programs'. *Developmental Psychology*, 41, pp. 885–901.
- Maital, S. & Scher, A. (2003). 'Consulting about young children: An ecosystemic developmental perspective'. In: E. Cole & J. A. Siegel (Eds). *Effective Consultation in School Psychology*, Toronto: Hogrefe & Huber, pp. 336–361.
- McCartney, K. & Rosenthal, R. (2000). 'Effect size, practical importance, and social policy for children'. *Child Development*, 71, pp. 173–180.
- Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development*. NY: Oxford University Press.
- Rutter, M. & Rutter, M. (1992). *Developing minds: Challenges and continuity across the life span*. New York: Basic Books.
- Shonkoff, J. P. & Meisels, S. J. (2000). *Handbook of Early Childhood Intervention*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Shonkoff, J. P. & Phillips, D. (2000) (Eds.). *From Neurons to Neighborhoods*. Washington, DC: National Academy Press.
- Sroufe, B. Egeland, E.A. Carlson, W.A. & Collins, L.A, (2005). *The development of the person: The Minnesota Study of Risk and Adaptation from Birth to Adulthood*. New York: Guilford.
- Zigler, E. F. & Bishop–Josef, S. J. (2006). 'The cognitive child versus the whole child: Lessons from 40 years of Head Start'. In: D.G. Singer, R.M. Golinkoff, & K. Hirsh–Pasek (Eds.), *Play = Learning. How play motivates and enhances children's cognitive and social–emotional growth*. pp. 15–35. New York: Oxford University Press.

פרק ט' ביבליוגרפיה מומלצת נוספת

'גן תש"ע - גן איכותי מותאם דברת' (2005). מסמך עבודה של סגל ההדרכה והפיקוח בחינוך הקדם-יסודי בשנת הלימודים התשס"ו. האגף לחינוך קדם-יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט.
דותן, ש' (1988). 'התערבות מונעת בגני-ילדים'. בתוך: ש' לוינסון (עורכת) **פסיכולוגיה במערכת החינוך, דרכי התערבות**. השירות הפסיכולוגי-חינוכי, מינהל החינוך והתרבות, עיריית תל-אביב-יפו.
כהן, א' (תשמ"ז). 'מוכנות לבית-הספר - הפסיכולוג החינוכי ושאלת מוכנותם של ילדים לקראת בית-הספר ומוכנותם של בתי-ספר לקראת ילדים'. בתוך: אוריאל לסט (עורך) **עבודת הפסיכולוג בבית-הספר**, ירושלים: מאגנס.

סולומוניקה-לוי, ד', ירמיה, נ' ואופנהיים ד' (2007) 'תרומתם של אינטראקציית אם-ילד והייצוג הפנימי של הילד את האם בגיל ארבע לניבוי בעיות התנהגות, מוכנות לבית-הספר והצלחה בכיתה א'". בתוך: א' כהן (עורכת) **חויית ההורות: יחסים, התמודדויות והתפתחות**. קריית ביאליק: אח בע"מ, ובית-הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית ירושלים, עמ' 89 - 117.

Campbell, S. B. (2002). Behavior Problems in Preschool Children. Clinical and Developmental Issues. New York: The Guilford Press.

Graziano, P. A., Reavis, R. D., Keane, S. P. & Calkins, S. D. (2007). The role of emotion regulation in children's early academic success. *Journal of School Psychology*, 45, pp. 3-19.

Landy, S. (2002). Pathways to Competence: Encouraging Healthy Social and Emotional Development in Young Children. Baltimore, MD: Paul Brookes Publishing Co, Inc.

Shonkoff J. F. & Phillips D. (Eds.) (2000). *From Neurons to Neighborhoods, The Science of Early Childhood Development*. Washington, DC: National Academy Press.

